



Tammelan kylä- ja maaseutu- elinkeino-ohjelma



Turun Taidemuseo



Tammelan kunnanhallitus päätti 18.6.2001 pitämässään kokouksessa käynnistää hankkeen nimeltä Tammelan kunnan kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelma. Tavoitteena oli yhteissuunnittelun periaatteita noudattaen luoda ohjelma, jolla sidotaan eri toimijatahot mm. kunnan luottamushenkilöt- ja viranhaltijat, kylätoimikuntien vastuuhenkilöt, yrittäjät ja viljelijät yhteisiin tavoitteisiin. Ohjelmalla on pyritty kunnan elinkeinojen ja palvelujen kehittämiseen tähtäävän työn edistämiseen sekä luomaan kehittämistyöhön suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Ennen kaikkea ohjelmalla pyritään sitouttamaan kaikki Tammelan maaseudun toimijatahot yhteisten tavoitteiden toteuttamisessa vaadittavaan työhön.

Hankkeen maaseutuelinkeino-osuuden toteuttajaksi valittiin toimittaja Juha Kuisma Lempäälästä. Kyläsuunnitelma osuudesta vastasi yhteisökonsultti Eija Lahtinen. Hankkeen projektipäällikkönä toimi Tammelan kunnan maaseutuasiamies Veli-Matti Pura.

Hankkeen ohjausryhmässä toimivat seuraavat henkilöt

Hämeen TE-keskus	Timo Kukkonen
Tammelan Yrittäjät ry	Pekka Väre
Tammelan kylät	Kristiina Liinaharja
L-H Yrityskeskus	Timo Lindvall
MTK-Tammela ry	Harri Kaunisto
Tammelan kunta	Matti Setälä
	Leena Järvenpää
LounaPlusssa ry	Merja Isotalo
	Marja Lindfors

Ohjelman aikana laadittiin Tammelan kylille 7 uutta kyläsuunnitelmaa niin, että tällä hetkellä kunnan kaikilla kylillä on ajantasalla oleva suunnitelma. Kyläsuunnitelmia käytettiin pohjana kyläohjelmaosuuden luomisessa. Elinkeino-ohjelman pohjaksi haastateltiin yli 30 yrittäjää, sekä kunnan johtavia viranhaltijoita sekä luottamushenkilöitä.

Kyläosuus hyväksyttiin kyläseminaarissa 26.2., jossa olivat mukana edustajat kaikilta Tammelan kyliltä.

Tammelan kunnanvaltuusto käsitteli ohjelmaa seminaariissa 15.4.2002 ja hyväksyi kokouksessaan 9.9.2002.

Teksti:

Juha Kuisma, Eija Lahtinen sekä Veli-Matti Pura

Etukannen kuva:

Albert Edefelt: Veräjällä Portaan kylässä, öljymaalaukset 1887, Turun taidemuseo

Takakannen valokuva: Harri Hakala, Paalilehmiä Mustialan pellolla Tammelassa 2002

TAMMELAN KYLÄ- JA MAASEUTU- ELINKEINO-OHJELMA

Sisällysluettelo

0.	Ohjelman tarve ja laadinta	4
1.	Tammela lähikuvassa	5
1.1.	Yleiskuva	5
1.2.	Sijainti	6
1.3.	Suhde Forssaan	6
1.4.	Tammelan imago	7
2.	Kylät, yritykset ja maatilat	10
2.1.	Kylätoiminta	10
2.2.	Maaseutuelinkeinot	10
2.3.	Maatilat	11
3.	Katsaus meneillään oleviin kehityshankkeisiin	13
3.1.	Kylähankkeet	13
3.2.	Elinkeinojen kehittämishankkeet	13
3.3.	Maaseudun kehittämishankkeet	14
4.	Tunnistetut menestystekijät	16
4.1.	Tammelan imago	18
4.2.	Kylät	18
4.3.	Elinkeinot	19
5.	Kehittämistoimenpiteet	21
5.1.	Kyläohjelma	21
5.2.	Elinkeino-ohjelma	24
5.2.1.	Mahdolliset hankkeet lista	25
6.	Sitoutuminen, seuranta ja päivitys	26
Liitteet:		
1.	Kyläohjelman toimialoittaiset toimenpiteet	27
2.	Yhteenveto haastatteluissa saaduista ideoista, ehdotuksista ja toimenpiteistä	38
3.	Johtoryhmän haastatteluissa esille tulleita ideoita	43

0. OHJELMAN TARVE JA LAADINTA

Euroopan unioniin liittymisen myötä on kasvanut tarve paikalliseen ja seudulliseen omaehtoiseen kehittämistyöhön, johon ohjautuu valtion ja EU:n rahoitusta ohjelma- ja hanketyön kautta. Tammelan kunnan kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelmalla on tarkoitus luoda kylien, yrittäjien ja kunnan välille uutta omaehtoista toimintakulttuuria, jonka avulla voidaan hyödyntää ohjelmien ja hankkeiden kautta kuntaan tulevaa valtion ja EU:n rahoitusta.

Kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelma toteutuu kaikkien eri osapuolten yhteistyöllä. Kaikilla kunnan ja kylien toimijoilla on oma vastuualueensa ohjelman toteuttamisessa ja päivittämisessä. Osa ohjelman toteuttamisesta on kehittää uusia ja toimivia yhteistyökäytäntöjä kylien, yrittäjien ja kunnan toimintojen välille. Toinen osa ohjelman toteuttamisesta on toteuttaa ohjelmassa esitetyt toimenpiteet, joita toteuttamalla samalla luodaan uutta omaehtoista toimintakulttuuria koko kunnan alueelle. Ohjelman toteuttaminen tulee vaatimaan kaikilta osapuolilta henkistä kasvua nähdä asiat uudella tavalla ja kaikki osapuolet ovat yhtä tärkeitä ohjelman toteuttajia.

Ohjelman toteuttajilla tarkoitetaan kylien osalta yksittäisiä kyläläisiä ja kylällä toimivia yhdistyksiä ja seuroja sekä yrityksiä. Myös yksittäiset kyläläiset, joita kiinnostaa jokin oman kyläsuunnitelman tai kyläohjelman asia, voivat muodostaa pienen työryhmän toteuttamaan kiinnostuksensa kohdetta. Kylätoimikuntien tai -yhdistysten tehtävänä on huolehtia kyläsuunnitelmien seurannasta ja päivittämisestä sekä osallistua osaan asioiden toteuttamisesta.

Kunta on mukana ohjelman toteuttajana siten, että eri kunnan hallintokunnat omassa päivittäisessä työssään huomioivat kyläsuunnitelmien ja kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelman kautta kanavoituvan asukas- ja yrittäjänäkemyksen tarpeet hyvän elämän ja elinvoimaisen elinkeinoelämän luomiseksi Tammelan kyliin ja koko

kuntaan. Tavoitteena on myös, että viranhaltijat tuovat oman asiantuntemuksensa mukaan paikallislähtöiseen kehittämiseen, jotta asioiden toteutus tapahtuisi hyödyntäen parhaat palat sekä asiantuntijoiden että asukkaiden tai yrittäjien tietämyksestä ja kokemuksesta.

Kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelman toteuttajatahoina mainitaan myös erilaisia sidosryhmiä, joiden kanssa on neuvoteltava toimenpiteiden toteuttamisesta. Nykyisessä ohjelma- ja hankemaailmassa tuntuu eniten saavan hyötyä omaan kuntaansa ja kyläänsä ne toimijat, jotka neuvottelevat uudeltaisista toteutusratkaisuista esim. valtion piiriviranomaisten kanssa. Esimerkkejä tästä on vaikkapa kevyen liikenteen väylien rakentaminen muutamiin kyliin eri puolilla Suomea niin, että vastuut ja kustannukset jakautuvat tasan valtion, kunnan ja kylän kesken. Tämä on uutta toimintakulttuuria, jota tällä kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelmalla haetaan myös Tammelan kuntaan ja kyliin sekä yrityksiin.

Ohjelma on laadittu noudattamalla osallistavan yhteissuunnittelun periaatteita. Asiantuntijat Juha Kuisma Alfaterra Oy:stä ja Eija Lahtinen Bircaterra Ky:stä ovat toimineet pääasiassa suunnitteluprosessin ohjaajina ja ohjelma-asiapaperin muokkaajina. Ohjelman sisältö toimenpiteineen on koottu yrittäjien, viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden haastatteluista, kyläsuunnitelmista ja ryhmätöistä, joihin ovat osallistuneet yrittäjät, kylien edustajat, viranhaltijat ja luottamushenkilöt. Osa ohjelman toimenpiteistä vaikuttavat pieniltä ja mitättömiltä asioilta ohjelmaston paperiin, mutta ne ovat asioita, jotka kylien asukkaat kokevat omassa arkielämässään tärkeiksi ja elämänlaatuaan rikastuttaviksi ja joille ei ole vielä löytynyt toteuttajaa tai toteutustapaa. Kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelman tavoitteena on olla tällainen toteuttajataho sekä arki- että elinkeinoelämän pienissä ja isoissa asioissa.

1. TAMMELA LÄHIKUVASSA

1.1. Yleiskuva

Tammela on väkiluvultaan kasvava, 6400 asukkaan vireä kunta Lounais-Hämeessä. Tammelan keskustasta on vain 8 km matka Forssan keskustaan. Kunta kuuluu luonnollisesti Forssan seutukuntaan. Seudun kunnilla on pitkälle vietyä yhteistyötä mm. elinkeinopolitiikan, koulutuksen ja terveydenhuollon alueilla. Myös maaseudun kehittämisen välineet (Lounais-Hämeen Yrityskeskus Oy, toimintaryhmä LounaPlussa ry, Forssan ammatti-instituutti), ovat seudullisia. Hämeen ammattikorkeakoulu HAMK on ylläpitopohjaltaan maakunnallinen. Seudullisuutta vahvistaa se, että Tammelan paikallislehtenä luetaan Forssan Lehteä. Yhteinen seutuportaaliksi Forssan Seudun Portti löytyy osoitteesta www.seutuportti.fi.

Tammelan kunta laati v. 2001 kuntastrategian, jossa neljän näkökulman (vaikuttavuus, prosessit ja rakenteet, uudistuminen ja työkyky sekä talous ja resurssit) kautta on määriteltäviä kriittiset menestystekijät ja niitä vastaavat mittarit. Nämä neljä näkökulmaa voidaan ilmaista myös muodossa kunnan (1) fyysiset olosuhteet (2) toiminnalliset palvelut (3) sosiaaliset suhteet ja (4) taloudelliset rakenteet. Strategiassa kylä- ja maaseutu-ohjelma on osa toiminnallisten palvelujen kehittämistä.

Kunnan ulkoista kuvaa leimaavat kulttuurimaisemat, järvet ja valtatie. Elinkeinarakenne painottuu palveluihin (50 %), maa- ja metsätalouden työpaikkaosuuden ollessa 15 %. Työpaikkaomavaraisuus on maa-laiskunnaksi hyvä, 65 prosenttia. Työttömyys jää alle valtakunnallisen tason, vain 8 prosenttiin. Kunnassa on useita oppilaitoksia (Eerikkilä, Mustiala, Metsäoppilaitos) jotka tosin sijaitsevat erillään toisistaan.

Samalla tavoin teollisuusalueet (Kaukjärvi, Matintuomio, Häiviä) sijaitsevat eri puolilla kuntaa. Kunnan suurimmat yritykset sijoittuvat nekin eri kylille. Tästä ja suhteellisen hyvästä tiestöstä seuraa hajautunut, mutta erityisen hyvin omakotiasumiseen soveltuva kuntarakenne.

Tammelassa on kaksitoista toimivaa kylää: Hykkilä-Lunkaa, Kaukjärvi, Letku, Liesjärvi, Patakangas, Porras-Ojainen, Riihivalkama, Saari-Kaukola, Susikas, Tammela kk, Teuro, Torro. Tammelan todelliseksi taajamakeskustaksi voidaan realismin nimissä mainita Forssa. Se onkin emäpitäjästään vasta 1923 kaupungiksi itsenäistynyt keskuskylä.

Tammelaan osuu huomattavan paljon merkittäviä luontokokonaisuuksia. Torronsuon ja Liesjärven kansallispuistojen yhteispinta-ala on 3200 ha. Kansallispuistojen tukikohta, Hämeen Luontokeskus kertoo eteläsuomalaisesta suoluonnosta. Saaren kansanpuisto ja Kaukolanharju näkötorneineen tuo esille harjumaiseman parhaat puolet. Pohjois-Tammelan suurissa yhteismetsissä riittää talousmetsää ja pieniä järviä. Historiallinen Hämeen Härkätie kulkee Hämeenlinnan suunnasta Portaana ja Letkun kylien kautta Somerolle. Maisemasta löytyy yhä pitkiä osuuksia tästä tiestä.

Vuosittain toistuvia, ulospäin pitäjältä suunnattuja tapahtumia ovat mm. Rauhaniemen kesäteatterin näytännöt, Kesäasukaspäivä ja Hakkapeliittatapahtuma.

kunnan kaupallisena asiointikeskuksena ei korvaa menetettyjä tuotannollisia työpaikkoja.

Näin muodostuu seutukunnallinen kohdalyhteys. Tammela ja muut kunnat pärjäävät pitkässä juoksussa sitä paremmin, mitä paremmin Forssan kaupunki osaa kehittää elinkeinopohjaansa. Forssa puolestaan hyötyy MTT:n, Agropoliksen, Mustialan jne kaltaisista laitoksista. Tässä suhteessa kaikkia osapuolia hyödyttävä seutuyhteistyö on suorastaan väistämätöntä. Tuloksiin vaikuttaa se, että kullakin seutukunnan kunnalla on oma toimintakulttuurinsa, joka selittyy kunnan historialla. Fors-

san identiteetti on ollut leimallisesti tehtaalainen, Tammelan nojaa historialliseen asemaansa itsetietoisena talonpoikaisena emäpitäjänä.

Jos Forssan ja Tammelan suhteissa on parannettavaa, on parannuksen tapahduttava joukkojen tasolla, kulttuurisamenteellisella puolella. Ero voi olla myös tammelaisittain myönteisesti perusteltu. Se, että Tammelan ja Forssan työttömyysprosentit eroavat huomattavasti, kertoo Tammelasta kotoisin olevan työvoiman olevan laadultaan sellaista, ettei sitä ensimmäisenä irtisanota. Tässä saattaa näkyä maaseudun talonpoikaisen työkuulttuurin peruja.

1.4. Tammelan imago

Koska kunnan herättämä mielikuva laittaa sen kehitysmahdollisuudet, jäljitettiin tätä ohjelmaa pohjustaneissa yrittäjähaastatteluissa Tammelan imagoa. Saadut vastaukset olivat tyytetyinä seuraavanlaisia:

- u Mustiala, Saaren kansanpuisto, Torronsuo, Härkätie ja hakkapeliitat
- u Perusmyönteinen kuva. On helppo sanoa, että on kotoisin Tammelasta
- u Emäpitäjä. Tärkeätä, että ollaan vähän parempia kuin nuo forssalaiset
- u Omenapuiden kirkonkylä
- u Kaunista paikkaa, mukavat tiet
- u Forssan seudun viihtyisin asumiskunta. Asumiseen tämä perustuu
- u Sijaitsee sopivasti keskellä Etelä-Suomea
- u Voimakkaiden kylien ja heikon palvelukeskuksen kunta
- u Ensin on Tammelan kunnantalo, josta maailmaa kymmenen kilometriä suuntaansa, sitten mustaa ja lopulta kunnan rajan takana tyhjä
- u Tammelasta tulee monelle suomalaiselle mieleen Tampereen kaupunginosa, varsinkin jos on opiskellut yliopistolla.

Tammelan mielikuva muualla Suomessa perustuu historiallisiin seikkoihin, Esko Aaltosen kirjalliseen tuotantoon, mielikuvaan Mustialan etevämmyydestä maatalousopetuksen alalla sekä kauniiseen luontoon. Koulukirjoissakin puhutaan Tammelan järviylängöstä. TV-antenneita asennetaan vielä Tampereen korkeudella Tammelan lähettimen suuntaan. Tärkeätä kaikissa näissä määrittelyissä on, että Tammelan imago on myönteinen ja Forssasta riippumaton. Tammelaa ei erityisesti määritellä siten, että se on Forssan lähellä. Mielikuvan sisältö perustuu Tammelan tosioleviin ominaisuuksiin. Kannattanee kirjata, että mikään seikka valtateiden varsilta ei liity Tammelaan.

Jos halutaan ja osataan, voidaan tälle perusmyönteiselle mielikuvapohjalle rakentaa merkityslataus, jolle on saatavissa koko maan tunnettuus. Mielikuvan rakentaminen ei niinkään ole kaupallinen operaatio, vaan kysymys on tunnetasolla vaikuttavan kertomuksen rakentamisesta. Mielikuvan tulee olla sellainen, että kuulija/kokija kertoo sen eteenpäin. Myös virallisen tiedottamisen tulee tukea tätä kuvaa.

Tammelan kunta nojaa viestinnässään virallisesti kolmeen mielikuvaan. Vanhin on kuntavaakuna tammenlehvineen ja -terhoineen. Taustalla on siis arvelu, että pitäjän nimi juontuisi tammi-puusta. Tälle ei nykymaisemasta mitenkään löydä selitystä, ellei sitten kirkonkylän harjun etelärinteellä joskus ole kasvanut tammimetsikköä. On yhtä mahdollista, että Tammelan nimi juontuisi tammista eli padoista s.o. kalastustarkoituksessa tammetuista vesistökapeloista, joita pitäjistä löytyy.

Toinen kunnan virallinen kuvatunnus on hakkapeliitta. Hahmo on esitteissä kuvattu muhkeaksi soturiksi. Tätä mielikuvaa tukee kansanjuhlena suosittu hakkapeliittatapahtuma, Lounais-Hämeen Pirtin hakkapeliitta-huone sekä kirkkomaan Hakkapeliitta -muistomerkki. Tässä kohtaa sopii siteerata O. Antilan ja J.E. Tetrin kirjaa Hakkapeliittain jäljillä, jossa s. 279 kerrotaan, eikä ilman sivusävyä, Tammelasta seuraavaa:

”Hakkapeliittapitäjäksi itseään karakteeraava Tammela pystytti 1932 harmaakivikirkkonsa ulkopuolelle patsaan pitäjäästä 30-vuotiseen sotaan 1630 lähteneiden 24 ratsumiehen muistoksi. Vävyjä oli yhdeksän, renkiä viisi, poikia neljä sekä isäntiä ja isäntien veljiä kolme kumpiakin.

Muistomerkki on ensimmäinen hakkapeliittojen muistoa kunnioittava Suomessa. Ansio lankeaa forssalaiselle kustantajalle ja mesenaatille Esko Aaltoselle, joka oli pyytänyt idean alkuperäiseltä isältä Jalmari Finneiltä luettelon tammelalaisista hakkapeliitoista. Finne olisi pystyttänyt muistomerkin Kangasalle, mutta ei saanut tarpeeksi kannatusta.”

Tammelalaisten kannattaneekin siirtää hakkapeliitta-tunnuksen sisältöä yleisemmin historialliseksi, jolloin tarjoutuu itseltään selvä imagon rakennusaihio, nimittäin Hämeen Härkätie. Tammela ja Portaan kylä hyötyvät lähes automaattisesti kaikesta

Härkätiehen liittyvästä julkisuudesta. Härkätie on kehittyvälle kunnalle hyvä tunnus: se vie ja tuo kulkijoita, siihen liittyy kaupaa, majoitusta, pyhiinvaellusta, sotaanlähtöjä, eurooppalaisia yhteyksiä. Härkätiehen liittyy lisäksi hitaan kiiruhtamisen rytmi, joka puhuttelee nykyihmistä.

Kolmas kunnan ns. virallinen tunnus on omenapuu, joka löydettiin Tammelassa uudestaan tähän ohjelmaan liittyvissä keskusteluissa. Tammela on ollut tunnettu omenapuupitäjä, kuten pomologi Anssi Krannila taustaselvityksissään kertoo. Omenapuu on symbolina erinomainen, koska siihen liittyy seuraavia latauksia:

- u paratiisi, Adam ja Eeva
- u puu pitää istuttaa ja sitä pitää hoitaa
- u se kertoo suojaisasta, lämpimästä kasvupaikasta yleensä omakotitalon pihalla
- u puu kasvun, elämän ja juurten vertauskuvana
- u puu erikoisesti neljän vuodenajan ilmentäjänä
- u kukkiva, satoa tuottava puu
- u ”omena päivässä pitää lääkärin loitolla”
- u Newtonin, Wilhelm Tellin ja kuninkaiden omenat
- u omenapiirakka ja omenajuomat

Omenapuu on perusteltu imagotekijä, koska Tammelassa edelleen toimii muuan maan suurimmista omenapuun taimia kasvattavista puutarhoista.

ASUNNON SIJAINNIN VALINTA

Lapsiperhe kiinnittää huomiota

- u Työpaikka molemmille vanhemmille
- u Päivähoito, koulu ja terveyspalvelut
- u Asumistaso, elinympäristö, luonto
- u Yhteyden ulkomaailmaan
- u Vapaa-ajan viettomahdollisuudet
- u Paikkakunnan ilmapiiri
- u Veroäyrin hinta

Yritys kiinnittää huomiota

- u Riittävä ja kasvava väestöpohja
- u Koulutettu ja osaava työvoima
- u Hyvät liikenne- ja tietoyhteydet
- u Ennakoitava maapolitiikka
- u Naapuriyritykset
- u Yhteistyön elinkeinopolitiikka
- u Yritysjohdon oma asuminen

Valtioneuvoston Kanslia: Alueellinen kehitys ja aluepolitiikka. Työryhmäraportti 2000/6. Mukailtu s. 10



Valtuustoseminaari 15.4.2002



Kyläseminaari 26.2.2002

2. KYLÄT, YRITYKSET JA MAATILAT

2.1. Kylätoiminta

Tammelan kunnan kylillä on pitkät perinteet kylien kehittämistyöstä. Ensimmäiset kyläsuunnitelmat on tehty tammelalaisille kylille jo 80-luvulla. Forssan seudulla toteutettuun kylien kehittämishankkeeseen (KyKeNet) Tammelan kylät osallistuivat Forssan seudun kylistä aktiivisimmin. KyKeNet-hanketta seuranneeseen Lounakylä-hankkeeseen Tammelan kylät osallistuivat jälleen aktiivisesti esim. erilaisiin koulutustilaisuuksiin. Tammelan kylien edustajia on ollut myös mukana Hämeen Kylät ry:n perustamisessa ja toiminnassa. Tammelan kylistä Teuro-Kuuslammin kylätoiminta on palkittu vuoden hämäläinen kylä-palkinnolla.

Lounakylä-hankkeen rinnalla Tammelassa oli kolme omaa kylähanketta Letkulla, Liesjärvellä ja Teuro-Kuuslammilla. Viime ohjelmakaudella Tammelan kyliä osallistui myös aktiivisesti Kyläprohva-hankkeeseen, jonka avustuksella viidelle kylälle tehtiin kyläsuunnitelmat (Hykkilä-Lunkaa, Letku, Liesjärvi, Susikas ja Teuro-Kuuslammi).

Kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelman aikana on tehty seitsemälle kylälle kyläsuunnitelmat (Kaukjärvi, Kirkonkylä, Patakangas, Porras-Ojainen, Riihivalkama, Saari-Kaukola ja Torro). Eli kaikilla Tammelan kylillä on kyläsuunnitelmat ja siten kylillä on hyvät valmiudet hakea hankerahoitusta LounaPlussa ry:ltä tai TE-keskukselta. Parhailtaan on esim. Letkulla käynnissä kaksi hanketta ja Tammela-Seura hallinnoi kyläkirjahanketta.

Tammelan kunnan maaseutuasiamiehen tehtävänä on aktivoida kyliä omaehtoiseen kehittämistyöhön ja tukea kylien kehittämistyötä. Kunta järjestää vuosittain kunnan omat kyläpäivät. Nykyisessä kunnan strategiassa on myös mainittu kylä- ja asukastoiminta yhtenä strategian osana. Myös tässä kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelmassa näkyy kunnan suunnitelmallinen ja määrätietoinen panostus kylien ja kylätoiminnan kehittämiseen.

2.2. Maaseutuelinkeinot

Kehitys ei rakennu kyllästettyjen paikallismarkkinoiden eikä paikallisesti toteutettujen julkispalveluiden varaan. Lisäarvoa seudulle tuova kysyntä on löydettävä joko maailmalta tai muualta Suomesta. Varsinkin vientiä harjoittavat yritykset ovat kunnalle ”avoimia ikkunoita”. Ne ylläpitävät vetureina merkittäviä alihankintaverkosto-

ja. Niillä on valmiiksi kansainvälisen markkinan osaamista. Kansainvälistyneiksi yrityksiksi voidaan lukea esim. KHF Finland, Levyosa, Eerikkilän urheiluopisto, J Elmix Oy, EM Industry Oy, Fomek Oy, LO Industry Oy Ltd, Etmet Oy. Voitaisiinko näiden yritysten yhteyksiä käyttää Tammelan muiden yritysten hyväksi?

Kokonaan eri tyyppinen, mutta epävirallista informaatiota välittävä kysynnän kontaktipinta sisältyy kesäasukkaisiin. Tammelassa on 3000 kesämökkiä, mikä merkitsee, että kesäisin kunnan väkiluku kaksinkertaistuu. Kunnassa on kuitenkin vain yksi laajalti tunnettu ns. mökkitalkkari. Kolmas tapa saada uutta kysyntää on toimia niin, että kuntaan muuttaa uutta väkeä. Tontteja ei kuitenkaan saa kyliltä helposti: niiden mobilisointiin tarvitaan kunkin kylän yhteistä tahtoa, tietoista vanhan perinteen murtamista. Talonpoikaiskulttuurissa tontin myynti vieraille on ollut tuttavuuden perusteella tehty erityispalvelus. Tammelassa maantavaksi käsitetään, että kunnan tulisi toimia tonttiasioissa ”väliostajana”. Kannattaisiko tätä tapaa muuttaa?

Tammelassa maaseutuelinkeinojen ja yleensä elinkeinojen välinen raja on tavallista matalampi. Kunnan elinkeinopolitiikka madaltaa tätä rajaa entisestään. Yritykset sijaitsevat jollakin kylällä ja työllistävät väkeä koti- ja lähikunnista. Toisin sanoen nämä yritykset ja seudun maatilat tukeutuvat osittain yhteiseen työvoimaan. Tammelassa asuu myös Forssassa toimivien yritysten johtoa. Maaseutuelinkeinoja eivät siis ole muu kuin maatalous, eivät edes paikallisia luonnonvaroja hyödyntävät elinkeinot, vaan kaikki maaseudulle sijoittuneet yritystoiminnot. Tammelassakin pätee se, että perimmältään maaseudun tärkein elinkeino on asuminen.

2.3. Maatilat

Tammelassa on toimivia maatiloja noin 270 kpl (vuoden 2001 tilanne). Tilaluku ja maatalouden työllistämien henkilöiden määrä on muutamassa vuodessa sama. Se merkitsee, että yksi tila työllistää keskimäärin yhden ihmisen. Tämä on todiste elinkeinojen yhteisestä työvoimavarannosta, mikä puolestaan selittää tammelalaisen

Historian, vesistöjen, luontokohteiden ja kauniiden maisemien pitäjässä olettaisi, että Tammelasta löytyisi runsaasti maatilamatkailuyrittäjiä ja bed and breakfast –palveluja. Näin ei kuitenkaan ole. Maatilamatkailu edellyttää monia asioita, joiden tulisi löytyä samalta maatilalta:

- u tietynlaista väljää ja historiallista pihapiiriä
- u järven tai joen rantaa
- u tyhjillään olevia kunnostuskelpoisia rakennuksia
- u palveluhenkisyttä ja kiinnostusta ihmisiin
- u asiakkaiden arvostamien asioiden (ennalta)tuntemista
- u perheen, myös lasten, yhteistä yrittäjävastuuta
- u investointikykyä ja businessilmää
- u hyvää naapurustoa

Perinteisestä maataloudesta on vaikea hypätä suoraan tai edes ”hankkeen kautta” maaseutumatkailuyrittäjäksi. Siihen vaaditaan monia edeltäviä oppimisvaiheita ja luultavasti asumista kaupunkioloissa. Virallisesti ns. perheonnea ei voi edellyttää matkailutilalta, mutta silläkin on merkitystä yrityksen menestymisessä. Maatilamatkailua harkitaan ja siihen ryhdytään, kun perinteiselle maataloudelle on pakko etsiä vaihtoehtoja. Ehkä Tammelan maatilat ovat toistaiseksi pärjänneet niin hyvin, ettei maatilamatkailuun ole koettu olevan riittävää motiivia?

paikalliskulttuurin ominaisuuksia. Sen pysyvyyttä, sen uusiutumiskykyä. Määrällinen muutos on kuitenkin ollut jo miesmuistin aikana suuri, sillä sotien jälkeen maatilojen lukumäärä ylitti 800 kpl.

Tammelan maatalous saattaa olla tietynlaisessa hyvän historian ansassa. Tä-

hän asti on mennyt hyvin. Pitäjässä on hyvät pellot, on ollut Mustialan oppi tukena, on voitu myydä soraa, rantatontteja, metsää. Enää näitä valtteja ei samassa määrin ole. Suhteellinen vauraus on kuitenkin mahdollistanut sen, että lapset on koulutettu insinööreiksi, opettajiksi, sairaanhoitajiksi jne. Nyt heillä on elämä, ammatit, asunnot ja lapset toisaalla. Kun viimeinen viljelijäpariskunnasta ylittää 65 vuoden iän ja tila menettää EU-tukikelpoisuutensa, joutuu suku valintatilanteeseen. Tulkintamme jatkuu: näillä tiloilla on kolme vaihtoehtoa. (1) tilalle ei löydy jatkajaa, vaan vanha pari asuu siellä aikansa ja maat vuokrataan naapurille (2) jos elämäntilanne sallii, muuttaa joku lapsista perheineen maatilalle ja käy sieltä käsin töissä (3) joku lapsenlapsista hankkii viljelijän taidot ja koulutuksen – ehkä muunkin ammatin oheen – ja ryhtyy viljelemään tilaa. Näin tilanpito hyppää yhden polven yli.

Kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelman tausta-aineistoksi tehtiin Tammelan maatilatalouden seurantakysely syksyllä 2001. Vastausprosentti oli korkea, 69 prosenttia.

Tämän kyselyn tulokset ja johtopäätökset julkaistaan erikseen syksyllä 2002. Ohjelmallisesta näkökulmasta siitä voidaan nostaa esiin seuraavat yksityiskohdat:

- u 56 prosentilla vastanneista oli kotonaan internet-yhteys
- u vain 29 prosentilla oli jatkaja tiedossa
- u 10 prosenttia piti mahdollisena, että tilanpito hyppää sukupolven yli
- u 31 prosenttia oli valmiita merkitsemään tontteja rakennuspaikoiksi ja myymään niitä, jos kylään laaditaan kyläkaava
- u matkailupalvelujen aloittamista harkitsi 10 kpl vastanneista, mökkipalvelujen aloittamista samoin 10 kpl
- u maaseudun yritystoiminnan kehittämisestä oli kiinnostunut 54 prosenttia
- u kylätoiminnan kehittämisestä oli kiinnostunut 39 prosenttia
- u maatilatalouden tulevaisuusvalintoja koskevasta hankkeesta oli kiinnostunut 50 prosenttia
- u henkisen jaksamisen koki hyväksi 36 prosenttia
- u eri asteista stressiä koki 19 prosenttia



Omenapuu. Kuva Anssi Krannila.

3. KATSAUS MENEILLÄÄN OLEVIIN KEHITYSHANKKEISIIN

Tammelassa meneillään olevat kylä-, elinkeino- ja maaseutuhankkeet ovat leimallisesti laajoja Agropoliksen, Hämeen maaseutukeskuksen, HAMK:n jne kehittämisprojekteja, jotka kohdistuvat johonkin konkreettiseen tuotteeseen. Tammelasta lähtöisin olevia hankkeita ovat metsäoppilaitoksen kaksi hanketta, LounaPlussan

kautta rahoitetut kolme kylähanketta sekä paikalliset järvihankkeet.

Verkostoivia piirteitä on liki kaikissa hankkeissa, mutta selvimmin maatalouteen liittyvissä. Tammelan identiteettiin ja imagoon liittyy lähimmin ylimaakunnallinen Härkätie-projekti, jota kuitenkin isännöi Somero.

3.1. Kylähankkeet

Keittiö toimivaksi, tilat nuorille -
Letkun Pirtin laajennushanke
Toteuttaja: Letkun Maamiesseura ry
Tavoite: Kehittää kylätalosta kylän yhteinen monitoimitila.

Letkun kylähistoriakirjahanke
Toteuttaja: Letkun koulun vanhemmat ry ja Letkun kylätoimikunta
Tavoite: Selvittää kylähistoriaa sekä kerätä historiikki

Tammelan kyläviikoprojekti
Toteuttaja: Tammelan seura
Tavoite: Kylien historiatiedon kerääminen

Menoa Maalla
Toteuttaja: Mannerheimin Lastensuojeluliitto
Seudullinen hanke jossa Tammelasta on mukana Kaukajärven ja Portaan kylät
Hankkeen tavoitteena on uudistaa ja kehittää lapsiperheiden maalla elämistä tukevia asioita.

3.2. Elinkeinojen kehittämishankkeet

Maatilojen välinen yhteistoimintahanke Lounais-Hämeessä
Toteuttaja: Agropolis Oy

Hämeen puuenergia hanke
Toteuttaja: Hämeen Maaseutukeskus

Hyvä Porsas
Toteuttaja: Lihateollisuuden tutkimuskeskus

Luomuperunarengas
Toteuttaja: Agropolis

Luomu-Häme 2001 – 2003
Toteuttaja: Agropolis Oy, Hämeen Maaseutukeskus

Yrittäjäkampanja
Etelä-Hämeessä
Toteuttaja: MTK-Etelä-Häme
Tavoite: Luoda maaseutuyrittäjien kehittämis- ja edunvalvontajärjestelmä

Maitoa Nurmesta –hanke
Toteuttaja: Hämeen Maaseutukeskus

Elintarvikealan pienyritysten palvelutoiminnan kehittämishanke EPP
Toteuttaja: Agropolis, Hämeen Maaseutukeskus

Yrityskummi-projekti
Toteuttaja: Yrityskummit ry

Hämeen puuverkko
Toteuttaja: Hämeen ammattikorkeakoulu

Luonnonmukaisen rakentamisen koulutus-hanke
Toteuttaja: Forssan ammatti-instituutti/
Tammelan metsäoppilaitos

Verkostoitunut elintarvikealan osaamiskeskus
Toteuttaja: Agropolis Oy

Luontoyrittäjäpalveluiden kehittäminen Hämeen luontokeskuksen ja ympäristön puistojen yhteyteen
Toteuttaja: Forssan ammatti-instituutti;
Tammelan metsäoppilaitos

Suussa sulavaa hämeestä -ruankehittämishanke
Toteuttaja: Hämeen Maaseutukeskus

Ekotuotteistamisesta potkua maaseudun yrityksille
Toteuttaja: MTT, Makuliha Oy, Kiipulan puutarha, FM-Haus Oy, Tammelan Kala-Apaja. Kuvaus: Tuotteen tai palvelun erilaistaminen todennettujen ympäristöominaisuuksien perusteella

3.3. Maaseudun kehittämishankkeet

Forssan Seudun Portti
Hallinnoija: Tammelan kunta
Kuvaus: Alueellisen portaali tietoverkkoon perustuvan palvelukokonaisuuden rakentaminen

Etsikko -projekti
Kuvaus: Nuorten syrjäytymistä ehkäisevä projekti

Härkätie projekti
Hallinnoija; Someron kaupunki
Kuvaus: Ylimaakunnallinen Härkätien matkailullinen kehittämishanke

Lounais-Hämeen virtuaalimetro
Toteuttaja: Fossan Seudun Puhelin Oy
Kuvaus: Nopeiden ja edullisten tietoliikenneyhteyksien saaminen koko Lounais-Hämeeseen

Lounais-Hämeen seutukunnan kestävän kehityksen ohjelma
Toteuttaja: Agropolis Oy
Kuvaus; Tavoitteena laatia L-H Agenda 2001 mukainen kestävän kehityksen ohjelma

Kanta-Hämeen järvet kestävään kehitykseen
Toteuttaja: Hämeenlinnan seudun kansanterveystyönkuntayhtymä
Tammelasta hankkeessa mukana Liesjärven suojeluyhdistys

Kanta-Hämeen ympäristön tilan seurantaprojekti
Toteuttaja: Hämeen ympäristökeskus

Verkostologiikasta

Verkostoituminen on runsaalla käytöllä kulutettu sana. Kuitenkin sillä on järkevä sisältönsä.

Kaiken taloudellisen yhteistyön lähtökohdaksi on pitkän aikavälin suurempi tehokkuus. Yhteistyö edellyttää samaksi koettua yhteistä kokonaisajattelua, henkilötason keskinäistä luottamusta, toimintojen täydentävyyttä. Se edellyttää myös sitä, että jokainen osapuoli saa panostaan vastaavan osuuden yhteisesti hankitusta lisähyödyistä. Verkostossa ei voi kuoria kermaa eikä hiostaa. Kustannustehokkuuden lisäksi verkoston etuna on sen kyky käsitellä ympäristöstä saatavaa informaatiota tehokkaammin kuin yksittäiset yritykset. Toimiva verkosto oppii ja välittää jäsenilleen hyvin seulottua, reaaliaikaista tietoa.

Koska verkoston loppupää ei tuota nimettömille markkinoille, vaan tunnetuille asiakkaille, saa verkosto käyttöönsä aidon asiakastiedon. Äärimmillään asiakkaasta tulee osa verkostoa ja koko arvoketju toimii sopimus pohjaisesti.

Verkostotalouden ydin on siinä, että verkoston kautta kiinteitä kustannuksia voidaan muuntaa muuttuviksi kustannuksiksi. Kun muuttuvat kustannukset keskimäärin ovat markkinahintaisia, ei niistä synny kustannuseroja firmojen kesken. Erot syntyvät kiinteistä kustannuksista, jotka määritelmän mukaan rasittavat tuotantoa, oli tuotemäärä pieni tai suuri. Perinteiset mittakaavaedut syntyvät siitä, että suurella volyymilla samat kiinteät kustannukset voidaan jakaa useamman yksikön kesken, jolloin yksikkökustannukset laskevat.

Sopimukseen ja luottamukseen perustavalla verkostologiikalla päästään samaan tulokseen. Se, minkä saamiseksi piti aiemmin investoida, ostetaan nyt ostopalveluna ulkoa ja samalla koko verkoston kilpailukyky kasvaa.

Verkostorakenteita voidaan käyttää maaseudun kilpailukeinona, koska kysyntä ja työnjako ei täällä ole yhtä tiheää kuin kaupungeissa. Verkostojen avulla maaseudulla toimivat yritykset pääsevät kasvamaan yli paikallistalouden kysynnän. Julkinen valta voi olla osa verkostoja.

EU-ajan hanke pohjaisen kehittämislogiikan suuri etu on siinä, että byrokraattisista piirteistään huolimatta hanketyö ohjaa yhteisöt, yritykset, asukkaat ja kunnat yhteistyöhön ja keskusteluihin. Hanketyön Akilleen kantapää on siinä, että aina ei hyvilläkään hankeideoille löydetä sopivaa hankevetäjää.

Vaikka lojaliteetit ovat voimakkaimmillaan kunnan sisällä, on verkostoja ajateltava myös laajempina, vähintään seutukunnallisina kokonaisuuksina. Tällöin riittää, kunhan yksi verkoston osa toimii kunnan alueella.

Hanke on toimintaverkosto, jolla tuotetaan pysyvä ratkaisu johonkin käytännön ongelmaan, jota mikään osapuoli ei yksin pysty ratkaisemaan. Kunta sopii hankeasioissa erinomaisesti koollekutsujaksi ja keskustelun avaajaksi.

4. TUNNISTETUT MENESTYSTEKIJÄT

Tammelan valtuusto plus kylien edustajat hahmottivat kyläseminaarissa 15.4. kunnan menestystekijöitä ja niiden hyödyntämiseen soveltuvia mittareita seitsemän eri aihekokonaisuuden kautta. Tulokset ovat ohessa taulukkomuodossa, joka vastaa kyläohjelma-kohdan taulukkoja. Kun olosuhteet ovat koko kuntaa ajatellen samat sekä kylä- että maaseutuelinkeinopoliitiikan kannalta, tulee arvioitavaksi, miten toimien kunta voi parantaa asemaansa. Sijainnille, ilmastolle, luonnonvaroille, elinkeinohistorialle ei voida mitään, mutta kunta voi parantaa asemaansa elinkeinotoimintaa ja imagoa koskevalla pitkäjänteisellä työllä.

Löydetyt arviointikriteerit ja esitetyt toimenpiteet ovat suuntaa antavia. Ne ovat jatkuvassa täsmentymisen tilassa. Kriteereitä tarvitaan, jotta poliittiset päättäjät pysyvät ohjaamaan kehitystä.

Tammelan yleisiksi menestystekijöiksi voidaan koko ohjelmaprosessin pohjalta tulkita seuraavat:

- u Etelä-Suomen ja varsinkin pääkaupunkiseudun taloudellisen työnjaon mekanismien tunnistaminen ja Tammelan entistä tarkempi asemointi tuohon kenttään. Tämä vaikuttaa ihmisten muuttopäätöksiin ja yritysten sijoittumispäätöksiin.
- u Seudullisen tietoisuuden ja Forssasuhteen voimistaminen vahvistaa Tammelaa, ei heikennä sitä
- u Seutukunnan tutkimus- ja opetusyksikköjen omaavan osaamisen aktiivinen imurointi tammelalaisten toimijoiden käyttöön.
- u Elinkeinopoliittinen osaamisen laajapohjaisuus takaa kehityksen jatkuvuuden

den voimasuhteista, henkilöistä tai suhdanteista riippumatta.

- u Kylät, kylätoiminta ja kyläsuunnittelu on sosiaalista pääomaa, joka antaa tilaa ihmisten valinnoille, vahvistaa elämänsuostoa ja tukee kunnan isoja valintoja
- u Historiallisen, luonnonkauniin ja vihreän kulttuurimaiseman vaaliminen sekä vesistöjen hoito on etu, jota voidaan hyödyntää nykyistäkin enemmän
- u Infrastrukturi (tiet, putket, piuhat, ADSL-tekniikka) on välttämättömyys
- u Asumisen laatu ja tarjonta ("kylille tontteja") koetaan kaikissa keskusteluissa avaintekijäksi
- u Valmius organisoida maaseudun hoito- ja hoivapalveluja uusiksi ratkaisuksi
- u Kunnan ulkoisen kuvan rakentamisen aineksina toimivat parhaiten omenapuu, Hämeen härkätie ja kesämökkit.

Tämä menestystekijöiden tulkinta syventää osaltaan Tammelan kunnan strategista visiota joka kuuluu:

Historiallisen Hämeen Härkätien Tammela on Lounais-Hämeen vetovoimainen, turvallinen, vireä ja luontoarvoja kunnioitava maaseutupitäjä, jossa palvelut ja talous ovat tasapainossa. Tammelassa on hyvä elää, asua ja toimia.

Ohjelman elinkeino-osion avoriiihi 5.9. 2001 tuotti ryhmätöissä seuraavan tulokset. Neljän kokonaisuuden alle sisältyy mainintoina havaintoja ja ideoita, jotka on syytä tuoda esiin. Merkittävimmät kannanotot sisältyvät lopun kohtiin "tärkein" ja "tuorein".

ASUMINEN

- u tontit plus vesijohto = kaavoitus
- u päivähoito = perhepäivähoitopaikkoja kylille
- u talviasuttavaksi muuttaminen
- u kaavoitus + tontti
- u terve rakentaminen (suunnittelu, tuotteet, osaaminen)
- u tietoliikenneyhteydet (kuitu)
- u kesäasuntojen muuttaminen ympärivuotiseksi (neuvonta plus tietoliikenneyhteydet)
- u yhteistyö (kunta & kylätoimikunnat)
- u loma-asuntoja vakituisiksi asunnoiksi (kyläkaavat)
- u pitkäjännitteisyys (koulu- kauppa-ym palvelut)
- u muuttajan peruspaketti (kiinteistövälittäjät, kunta, kylät)

YRITYKSET

- u isot teollisuustontit = raakamaan hankinta
- u tiet ja sähkö
- u seutukunnalle vieraskielisiä peruskouluryhmiä
- u pikkuklustereita kaavoituksella
- u myös Tammelaan MTT:n tutkimustuloksia tuotteistavia yrityksiä
- u markkinointirengas
- u yhteistyö (maaseutuväestö < yritykset, mm. alihankinta)
- u valmiit ”start up” -yrityksen toimitilat
- u osaamiskeskittymät/ AMK
- u Agropolis- tiedepuiston hyödyntäminen
- u vakuusjärjestelyt hyvälle yrityksille
- u tontteja ja tiloja
- u tietotupa-call center (it-töitä muille perheenjäsenille)

MATKAILU

- u palveluverkosto (helppo saavutettavuus, 1,2 milj asiakasta tunnin matkan päässä)
- u luontomatkailupalvelut ja -tuotteet
- u luonto- ja elämysmatkailuverkosto
- u metsästysmatkailu (koulutuspalvelut, riistatarhaus ym)
- u leirikoulut
- u ulkomaisille kohderyhmille seminaarit, kokoukset, koulutustilaisuudet
- u vanhat taidot matkailutuotteiksi, itse tekemällä -elämykset
- u Härkätien vaellukset kievareineen
- u matkailun osaamiskeskittymä (tutkija-yliopettaja, soveltava tutkimus)
- u yhteistyötä syvennetään
- u japanilaisten vanhainkotimatkailu
- u tapahtumien synkronointi
- u markkinointi on kontaktilaji
- u matkailun yhteismarkkinointi (matkailuyrittäjät, matkailuorganisaatiot)
- u hiihtoputki

MAATALOUS

- u sivuelinkeinot: alihankintaa yrityksille
- u maatilamatkailu (majoituspalvelut, Härkätien heinäladot!)
- u mökkitalkkaripalvelut
- u Ranskan malli eli maisema, CO2 -nielut, elinympäristöt maksetuiksi tuotteiksi
- u öljytuotteet? (tuotetaan vain ”vaikuttavia ainesosia”)
- u säätötekniikka tuotannossa (puutarhat ym.)
- u urakointipalvelu- ja rengas (osa-aikatilat, pienet tilat)
- u rakennuspalvelut
- u lomituspalvelut
- u palstojen vuokraus
- u maaseutuyrittäjyyden osaamiskeskittymä
- u lähiasiakkuus (tuottajat, yrittäjät, asiakkaat)

Kun seulonnessa ryhmät pakotettiin valitsemaan ”tärkein” ja ”tuorein” muiden ryhmien esittämistä, saatiin seuraavat tulokset.

Numero kertoo montako valintaa tärkeäksi tai tuoreeksi.

TÄRKEIN

- u Sivukylien tontit 2
- u Muuttajan peruspaketti
- u Matkailun yhteismarkkinointi 2

- u Härkätien heinäladot
- u Terve rakentaminen
- u Yritysrengas

TUOREIN

- u Tonttitarjontaa yrityksille 2
- u Seutukunnalle vieraskieliset peruskoulut 2
- u Lähiasiakkuus 2
- u Ranskan malli
- u Start up -yritysten toimitilat ja vakuudet

4.1. Tammelan imago

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	
Tammela tunnetuksi sijoittumispaikkakunnaksi koko E-Suomen alueella	Uusia asukkaita	Muuttovoittoa 1 % vuodessa	Pääkaupunki-seudulle suunnattu kampanja	Mietitty mielikuva-markkinointi Tilastopohjat kuntoon
		Läpimuuhto hidastuu	Juuret. Historia. Omenapuu. Härkätie	Vihti-Karkkila Valtatie 2 akseli Kotiseututyö Ns. Aura
	Uusia yrityksiä	Yrityskontaktit Yksi uusi yritys vuodessa	Teollisuusalue Laajakaistayhteydet Vieraiden kielten opetus	Maapolitiikka Tieyhteydet Kyltit, viitat, opasteet
	Kuntavertailut	Nuoret palaavat opiskeltuaan	Hyvän nuoruuden tukeminen	Joukkueurheilut Nuorisotyö

4.2. Kylät

Kyliä koskevat visio ja kriittiset menestystekijät ovat muotoutuneet siten, että eri kyläsuunnitelmista on kerätty pohjamateriaalia, jota on työstetty kylien edustajien ryhmätyössä. Vision ja menestystekijöiden muotoilua on jatkettu valtuustoseminaarissa, jonka jälkeen ne ovat saatettu nykyiseen muotoonsa.

Tammelan kylien yhteinen tulevaisuuden visio

Tammelan kylillä on ympärivuotista elämää ja yhteistyötä kylän hyväksi, työpaikkoja sekä hyvin hoidettu ympäristö. Kaikkien Tammelan kylien asuinmahdollisuuksia markkinoidaan kylien omista lähtökohdista käsin. Kylillä on kylälähtöiset koulu-, päivähoito- ja vanhusten palvelut sekä lähiliikuntapaikat ja luontokohteet kunnossa.

Sekä kylien välillä että kylien ja kunnan välillä on aktiivista vuorovaikutusta ja kanssakäymistä ja kyläläiset ovat aktiivisesti mukana kehittämässä kyliä.

Kriittiset menestystekijät

- u Kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelma on osa koko kunnan strategiaa.
- u Valmiudet markkinoida kyliä asuinpaikkoina uusille asukkaille.
- u Paikallisten voimavarojen hyödyntäminen ja uudistaminen elinkeinotoiminnassa.
- u Toimiva kyläkoulu- ja päivähoitoverkosto.
- u Kaikkia autottomia asukasryhmiä palveleva asiointiliikenne.
- u Vanhusten kotona-asumista tukevat palvelut.

- u Harrastustilat ja -paikat sekä uimarannat.
- u Kattava ja maaseutuasumiseen sopiva vesi- ja jätevesihuolto.
- u Liikennöitävässä kunnossa oleva tiestö ja turvalliset kevyen liikenteen olosuhteet.
- u Nykyaikaiset sähkö- ja tietoliikenneyhteydet.
- u Kyliä yhdistävät seututasoiset retkeily- ja luontoreitistöt.
- u Perinteinen maalaismaisema ja hoidetut vesistöt.
- u Omaehtoinen ja uudistuva kylätoiminta.
- u Kunnan tuki omaehtoiselle kylätoiminnalle.

4.3. Elinkeinot

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat*)
Paikallisten voimavarojen	Työllisyys Yrityksiä kpl	Paras seutukunnassa Uudet korvaavat maatalouden menetelmät	Asumisympäristö Kylään olevan sidoksen hyödyntäminen	Kunta, yritykset, MTK Kunta, kylät
Yrittäjien kuuleminen	Teollisuustontteja tarjolla	Yksi korkean luokan yritysalue	Perustetaan "maatilayritysneuvoja" Opastus uusiin elinkeinoihin	TE-Keskus, kunta verkostohankkeet
Seudullinen yhteistyö Forssa-suhde	L-H YPK:	Yhteinen Päivystys kunnanvirastolla	Osakkuusyhtiöt Tieasiat	LounaPlussa Seutukunta

*) Kunta, kylät ja sidosryhmät

Läheisyyden ekonomia

Käsite ”läheisyyden ekonomia” kuvaa pienten paikkakuntien sisäisestä tehokkuudesta johtuvia ominaisuuksia. Pienuus mahdollistaa, että asiat ovat lähellä ja kun ne ovat lähellä, on asiointi helppoa. Pienten paikkakuntien eduksi toimivat seuraavat seikat:

- u Asioiminen on helppoa ja nopeaa. Maalaiskunnan keskustaajamassa ei ole ruuhkia. Kauppojen jonot ovat minimaalisia. Ostoskorin kerääminen sujuu nopeasti ja helposti. Samalla reissulla ehtii käymään kaupoissa, kirjastossa, rautakaupassa ja kunnantoinimistolla.

- u Asuminen on edullista. Asuntojen hinnat ovat huomattavasti halvempia kuin kasvukeskuksissa. Omaan asuntoon pääsee käsiksi pienemmälläkin palkalla. Helsingissä jo puolet tuloista menee asumiseen. Asumiseen sisältyy itsestään selvänä osana lähiluonto.

- u Kaupallinen paine on vähäistä. Joka nurkan takana ei ole rahastajaa. Parkkisakko on harvinaisuus. Kahvikupin hintaan ei sisälly ylikorkeaa toimipaikan vuokraa. Ruokakauppa on oikea ruokakauppa eikä tyrkytä muuta. Mainoksia on vähemmän. Lasten kouluvaatteisiin ei tarvitse sijoittaa sitä, mitä kaupungissa.

- u Toimintatavat voi organisoida uudelleen. On helppoa saada asiat – esimerkiksi luvat – päätökseen, kun saman talon sisällä voit nopeasti koota yhteen ihmiset, joita tarvitaan ratkaisuun. Voit kävellä virkamiehen toimistoon ja hoitaa asian heti. Voit hoitaa asioita ruokatunnilla. Voit toimia nopeasti, koska tunnet ennalta asiat, olosuhteet ja ihmiset.

- u Yrittäjä säästää sivukustannuksissa. Työmatka jää helposti alle viiden minuutin. Perhe-elämän ja työn voi yhdistää sopivasti. Työntekijöiden vaihtuvuus on paljon pienempää kuin isolla paikkakunnalla. Tämä tehostaa tuottavuutta ja säästää koulutuskustannuksissa. Yritys ei tarvitse vartiointia.

Pomoottori ry

5. KEHITTÄMISTOIMENPITEET

5.1. Kyläohjelma

Kyläohjelman toimialoittaiset kehittämistoimenpiteet pohjautuvat kyläsuunnittelutyöhön, kylien edustajien yhteisiin ryhmiin, valtuustoseminaariin ja johtoryhmän pohdintoihin. Kaikilla toimialoittaisilla kehittämistoimenpiteillä on yhteys eri kylien kyläsuunnitelmiin ja kehittämislinjausten sisältöä on yksityiskohtaisimmin kuvattu liitteessä 1, jossa on myös esitetty eri toimenpiteiden seuraamista ja arviointia helpottavat kriteerit ja tavoitetasot. Lisäksi liitteestä ilmenee eri toimenpiteille kaavailut toteuttajatahot ja tehtävät. Liitteessä esitetty yksityiskohdainen taulukko on vasta alustava hahmotelma eri toimenpiteistä. Osa kyläohjelman toteuttamista on muokata toimenpidetaulukkoa paremmin käytäntöön sopivaksi.

Kyläohjelman toteuttajia ovat kylät (yksittäiset henkilöt, kylällä toimivat yhdistykset ja seurat sekä yritykset), kunta (eri hallintokunnat), seudulliset toimijat (Lounais-Hämeen Yrityskeskus, LounaPlussa ry, eri seurat ja yhdistykset yms.) ja valtion piiriviranomaiset. Toimenpiteiden toteuttaminen vaatii eri osapuolien neuvotteluja siitä, mihin yhteiset voimavarat eri aikoina riittävät ja mitä voimavaroja kukin osapuoli asian toteuttamiseen sitoo. Lisäksi on huomattava, että kyläohjelman toimenpiteet eivät ole pelkästään lisää kunnan muuhun toimintaan, vaan ajatuksena on sisällyttää kylä- ja asukaslähtöistä kehittämisenäkökulmaa kunnan normaaliin toimintaan kunnan eri hallintokunnissa.

Kyläohjelman toteuttaminen vaatii myös kylillä uudenlaista ajattelua ja asioiden organisointia. Parhaimmillaan hyvässä yh-

teistyössä eri osapuolien kanssa kyläohjelma luo Tammelan kylille ja kuntaan uudenlaisia verkostoja, joissa yksityinen, yhteisöllinen ja julkinen tekeminen sekoittuvat ja tuloksena on erilaisten voimavarojen tehokas käyttö kaikkien kuntalaisten hyväksi. Kaikille osapuolille kyläohjelman toteuttaminen on opettelua ja samoin kyläsuunnittelutyö ja sen kytkeminen kyläohjelmatyöhön on kylille oppimisen paikka. Vaikka kyläohjelmatyö on vielä alkutekijöissään Tammelan kunnassa, on jo ohjelmatyön aikana nähty, että kyläohjelma luo kaivatun turvallisen selkänojan eri kylien aktiiveille kehittäjille ja siten jo itse ohjelma innostaa uusia toimijoita mukaan eri kylien kehittämistyöhön.

Väestö ja asuminen

Uusien asukkaiden hankinta kylille

Maanomistajien aktivointi tonttien myyntiin ja tyhjiä asuntojen tarjonta pysyvään asuinkäyttöön; kylien, kunnan ja seutukunnan yhteisen markkinoinnin järjestäminen; asutuksen ohjaaminen sopiviin paikkoihin, esim. kaavoituksella tai maisemasuunnittelulla; loma-asuntojen muuttamiskäytäntö pysyviksi asunnoiksi.

Elinkeinot

Paikallisten voimavarojen hyödyntäminen ja uudistaminen elinkeinotoiminnassa

Osaajarekisterit paikallisista eri ammattien ja taitojen osaajista; maanmyynti yrityksille ja vuokratilat yrityksille; suoramyyn-tipaikkojen kehittäminen; Mustialan maatalousmuseon, kansallispuistojen ja kansanpuistojen palvelujen kehittäminen.

Palvelut

Toimiva kyläkoulu- ja päivähoitoverkosto

Kyliä ja kunnan yhteiset tavoitteet kyläkouluverkolle; koulukuljetuksilla turvalliset koulumatkat; päivähoitopaikat kylälähtöisesti ja seudullisesti vanhempien työmatkat huomioiden; puistotäti- ja lapsiparkki-toimintaa talkoo- tai yrittäjäperiaatteella.

Koulumatkaliikenne

Lukiolaisten ja ammattioppilaitosten oppilaiden koulumatkaliikenteen järjestäminen.

Vanhusten kotona-asumista tukevat palvelut

Kyliltä pääsee julkisin liikennevälinein hoitamaan asioitaan; kaupoilla on kotiinkuljetuspalveluita; kylillä on kylä- ja mökkitalokaripalveluita; kouluilla on ateriapalveluita; kylät aktivoivat naapuriapua.

Harrastustilat ja paikat

Kylillä on lähiliikuntapaikkoja ja uimarantoja sekä ympärivuotiset harrastus- ja koontumistilat.

Yhdyskuntatekniikka

Maaseutuasumiseen sopiva vesi- ja jätevesihuolto

Eri kylillä ja kylien osa-alueilla on niille sopivat vesi- ja jätevesihuoltojärjestelmät.

Liikennöitävässä kunnossa oleva tiestö ja turvalliset kevyen liikenteen väylät

Kaikkien kylien päätiet ovat ympärivuotisesti liikennöitävässä kunnossa; kevyen liikenteen olosuhteet ovat turvalliset kaikenikäisille käyttäjille kaikilla kylillä; vaaralliset tienylitykset varustetaan alikulkutunnelein; vaaralliset liikennepaikat valaistaan; yksityisteiden avustukset ja hoitomaksut vastaavat teiden nykykäyttöä.

Nykyaikaiset sähkö- ja tietoliikenneyhteydet

Toimintavarmat ja nopeasti huollettavat sähkölinjat; valtakunnalliset tv-kanavat nä-

kyvät kaikilla kylillä; nykyaikaiset ja nopeat tietoliikenneyhteydet.

Kyliä yhdistävät seututasoiset retkeily- ja luontoreitistöt

Seututasoinen yhtenäinen retkeily- ja luontoreitistö, jota pidetään kunnossa ja huolletaan säännöllisesti.

Ympäristö

Perinteinen maalaismaisema ja hoidetut vesistöt

Kylittäiset maisemanhoitosuunnitelmat; kaavoitettujen hoitamattomien viheralueiden omistus- ja hoitoasioiden hoito; vesistöjäkymien avaaminen; vesistöjen kunnostaminen ja käyttömahdollisuudet vapaa-aikana ja matkailussa.

Yhdistys- ja yhteistoiminta

Kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelma on osa koko kunnan strategiaa

Ohjelman kytkeminen osaksi kunnan strategiaa ja resurssien ohjaaminen ohjelman toteuttamiseen; kyläkohtaiset ohjelman toteuttamisneuvottelut; ohjelmakäytännön opettelu.

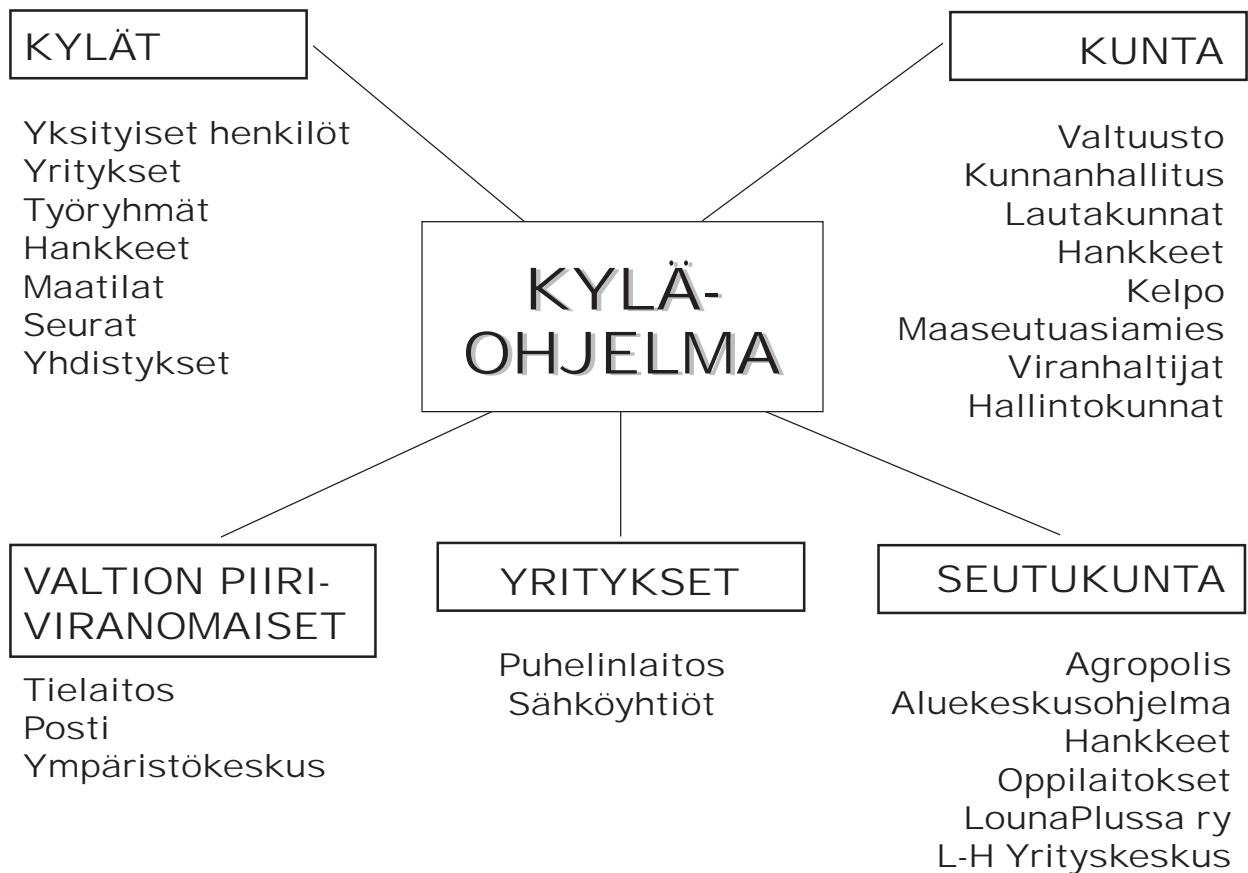
Omaehtoinen ja uudistuva kylätoiminta

Avoin kehittämishenki ja kaikkien asukasryhmien aktivointi kylätoimintaan; tiedottaminen; kylien palveluiden markkinointi; kyläsuunnitelmien toteuttaminen ja päivitys.

Kunnan tuki omaehtoiselle kylätoiminnalle

Kyläkohtaiset tai kylien väliset kehittämishankkeet; kyläaluejaon käyttöönotto; kyläkyltit; kunnan avustus kyläsuunnittelu- ja kyläohjelmatyötä tekeville kylille

Kyläohjelma toteuttajat



5.2. Elinkeino-ohjelma

Elinkeinopoliittisten linjausten määrittely perustuu yritysraastatteluihin, elinkeinosision aivoriihen tuloksiin sekä johtoryhmän haastatteluihin. Löydetyt ideat jäävät perustettavan ELPO-ryhmän arvioitaviksi ja aihioiksi kunkin toimialan omaan kehitystyöhön. Niihin sisältyy kunnan normaalitoimintojen kannalta tärkeitä aloitteita sekä periaatteessa kymmeniä hankeituja. Juuri hanketasolla kylien voimavarat ja kunnan strategiat kohtaavat.

Linjaus 1

Tammela profiloituu korkealaatuisen, ympäristöä kunnioittavan asumisen kunnaksi. Tavoitteena on vihreä kuntakeskus omenapuineen, kyläkaavoituksen kautta kylille saadut rakennuspaikat, vesiensuojelusta ja kulttuurimaisemasta huolehtiminen. Kunta toimii niin, että jokainen olemassa oleva kyläkoulu säilyy.

Linjaus 2

Tammela tukee kuntaan sijoittuvia yrityksiä järjestämällä niille tontteja, starttitilaa, teollisuustilaa, toimivat yhteydet, yrityskummeja sekä selvittämällä alihankintaa. Samalla huolehditaan, että näiden yritysten työntekijöillä ja heidän perheillään on tarjolla tasokasta tarjontaa kulttuurin ja kielten opiskelun aloilla.

Linjaus 3

Tammelan matkailun suuret perusrakenteet ovat kunnossa. Jatkossa keskitytään yritysverkostojen voimistamiseen, matkailupalvelujen tuotteistamiseen sekä pääkaupunkiseudulle suunnattavaa yhteismarkkinointiin. Matkailussa hyödynnetään kunnan historiallista ”tarinaa”. Tästä tuotetaan uusia aineistoja.

Linjaus 4

Maatalouden murros tunnustetaan. Uusien vaihtoehtojen hakemista tuetaan hanketoiminnan, julkishyödykesopimusten ja

verkostumisen kautta. Tutkimuksen ja opetuksen tuottama tieto pyritään saamaan tilojen ulottuville.

Linjaus 5

Hoito- ja hoivapalveluissa etsitään aktiivisesti uusia toimintatapoja, koulutetaan tekijöitä perhepäivähoitoon ja ikäihmisten kotipalveluihin. Tuetaan paikallista yrittäjyyttä pitkäaikaisin sopimuksin. Valvotaan hoito- ja hoivapalveluiden tasoa.

Linjaus 6

Perustetaan kunnan kylähankerahasto, josta lainataan 0 % korolla puolen vuoden kassaa vastaava rahoitus hanketta toteutavalle rekisteröidylle yhdistyksille. Yhdistys maksaa lainan pois hankkeen loputtua kun viimeinen maksatus saadaan tilille.

5.2.1. Mahdolliset hankkeet lista

Varsinaiset hankkeet

Erityisryhmien luontomatkailu
Forssan terminaali/tuotevälivarasto
Hakelämpöä Biowatilta
Hirvenlihan jatkojalostus
Juhlaputki Tammelassa
Laajakaistayhteydet koko Tammelaan
Maaseutuyritysneuvoja jalkaantuu
Maatila valintojen äärellä
Matkailuyritysten benchmarking
Matkailutuotteet nettiin
Meklari yritysten ja oppilaitosten väliin
Mustialan maatalousmuseo
Mustialan omenasiideri
Pikkuaittojen kunnostusprojekti
Porkkanareseptit –hanke
Portaan kievari
Tammelan kulttuuriympäristöohjelma
Tammelan tarinat –aineisto
Talo valmiiksi muuttajalle
Seudullinen pienlentokone
Sukututkimusinstituutti Esko Aaltonen
Sähkön laatu ja varmuus

Kurssit

Alihankintahitsareiden kurssi
Kyläseppäkurssi
Matkailuopaskurssi
Mökkitalkkareiden kurssi
Perhepäivähoitajien kurssi
Yrityshistoriikin kirjoittajakurssi

Kunnan omalla vastuulla

Liesjärvelle lisää tontteja ja uimaranta
Opinnäyte-stipendit
Saaren kansanpuiston hoito
Saarensalmen kevyen liikenteen silta
Tammelan kirkonkylän vihersuunnitelma + omenapuut
Tammela valtateiden varsilla
Tieyhteys Kaukjärven ympäri
Torrón ulkoilureitti
Tulotien (Forssa-Tammela kk) rantanäkymät auki

HANKEAIHIO (aito esimerkki)

Hankkeen nimi

Juhlaputki Tammelassa
(Naimaretki Tammelaan)
(Täyden palvelun Tammela)

Hankkeen kuvaus

Luodaan lähinnä pääkaupunkiseudulta tulevaa kysyntää (häätjuhlat, sukukokoukset, syntymäpäiväjuhlat, karonkat yms.) varten täyden palvelun paketti. Siihen kuuluvat kuljetukset, ravintolapalvelut, majoituspalvelut, valokuvaamopalvelut, ompelimo, pukuvuokraamo, musiikkiohjelmaa ja virallinen juhlaraportti. Palvelupaketti sovitetaan yhteen Tammelan seurakunnan käytäntöjen kanssa.

Tuotteistetaan palvelukokonaisuus ja testataan sitä Helsingissä

Hankkeesta vastaava tah

Ravintola Vanha Norri / Tiina Koski

Hankkeen toteuttajat

Ravintola Vanha Norri
Linjaliikenne Kivistö Ky
Valokuvaamo Forssan Kuva-Areena
Kukkakulma Tammela
Musafors (ohjelmapalvelut)
Majoitus: Mustiala, Pumpulienkeli, Rantasipi jne, ... Kaukjärven kyläyhdistys

Hanketeema: Maaseutukulttuuri

Hanketyyppi: Yritysrhmien kehittämishankkeet

Ohjelma: ALMA

Toteutusaika: 2003-2004

Kustannusarvio: Arviolta 35 000 E

6. SITOUTUMINEN, SEURANTA JA PÄIVITYS

Ohjelman hyväksyessään valtuusto edellyttää seuraavanlaista:

1. Kylien ja maaseutuelinkeinojen kehittämisen näkökulma (ns. maaseutuvaikutusten arviointi) otetaan yhdeksi budjettivalmistelun tarkasteluosioksi. Jokaiseen talousarviosuunnitelmaan kirjataan perusteleva tekstijakso näiden asioiden kehityksestä, tarpeista ja tulevan talousarviovuoden rahoitusratkaisuista. Kunnanjohtajan nimeämä ryhmä kokoaa vuosittain valtuustolle raportin Tammelaa koskevien kylän ja kuntatason kehityshankkeiden kulusta.

2. Kuntaan perustetaan kunnanjohtajan johdolla toimiva kylä- ja elinkeinopoliittinen työryhmä KELPO, johon kunta, yrittäjät ja kylät nimeävät kukin kolme edustajaa. Työryhmän sihteerinä toimii maaseutuasiamies. Työryhmän tehtävänä on valmistella elinkeino- ja kyläpolitiikan strategisia linjauksia ja arvioida jatkuvasti Tammelaa osana kehittyvää Etelä-Suomea.

3. Kunta sopii kylien kanssa seuraavasta: kaikkia järkeviä kehityshankkeita rahoitetaan ja rakennuspaikkojen saantia kylille helpotetaan edellyttäen, että kylillä on voimassaoleva kyläsuunnitelma. Kyläsuunnitelmat on päivitettävä vuosittain. Kunta lupaa selvittää muiden kuntien kokemukset ns. omatoimiraha-järjestelmästä.

4. Kunta ryhtyy valmistelemaan yhdessä seudun muiden kuntien kanssa toimintaryhmä LounaPlussan jatkon turvaamista vuoden 2006 jälkeisenä aikana. Seutukunta tilaa Tilastokeskukselta yhteenvedon seutukunnasta yhtenäisenä työssäkäyntialueena. Seudun kaikkien kuntien tilastollinen osa-aluejako kootaan kaavoituksen pien-

aluejaon ohella talouskylien rajoja noudattavaksi.

5. Kunta painottaa tavoitteissaan entistä läheisempää yhteistyötä Mustialan maaseutuoppilaitoksen, Agropolis Oyn, MTT:n, FAI:n ja HAMK:n kanssa. Tämän yhteydenpidon organisoitavasta (esim. tutkimusmeklari) laaditaan valtuustolle selvitys.

Kyläohjelman toimialoittaiset toimenpiteet

Liite 1

1.1. Väestö ja asuminen

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
Valmiudet markkinoida kyliä asuinpaikkoina uusille asukkaille.	Myytävät tontit / kylä. Myytävät asunnot / kylä. Vuokrattavat asunnot / kylä	Kaikilla kylillä on tontteja tarjolla ja päivitetty tontti- ja asuntuettelot	Kylien tontti- ja asuntotarjonnan kartoittaminen	Kylät kartoittavat ja kokoavat luettelot omalta kylältään.
	Kunnan kotisivun tonttitiedot	Kaikki tontit ovat näkyvissä internetissä	Tehdään kunnan kotisivuille kaikista tonteista yhteinen tiedosto	Kylät keräävät kyläkohtaiset tiedot. Kunta hoitaa tiedot kunnan kotisivuille.
	Yhteinen tonttiluettelo	Kaikkia tontteja markkinoidaan tasapuolisesti	Kylien ja kunnan välille luodaan yhteinen tonttien markkinointikäytäntö	Kylät pitävät tonttiluettelonsa ajantasalla ja nimeävät tonttiasioiden yhteyshenkilön omalta kylältään. Kunnat esittelevät kylien yksityistä tonttitarjontaa tonttimaan kysyjille.
	Myytävät kunnan tontit / kylä	Kunnalla on joka kylällä laadukkaita tontteja tarjolla	Kunta hankkii maata kyliltä asuintarkoitukseen	Kylät aktivoivat maanomistajia myymään maata kunnalle. Kunta ostaa maata kyliltä tai tekee maanvaihtoja.
	Osayleiskaavat / kunta	Osayleiskaavoituksella pidetään haja-asutusalueen rakentaminen vetovoimaisena ja laadukkaana	Kylille tehdään tarvittaessa osa-yleiskaavoja ohjaamaan asutusta sopiviin paikkoihin	Osayleiskaavat toteutetaan kylien ja kunnan välisenä yhteissuunnitteluna.
	Pysyviksi asunnoiksi muutetut loma-asunnot / kylä	Kaikille kylille on mahdollista saada pysyviä asukkaita loma-asukkaista	Mahdollistetaan ympärivuotiseen asumiseen soveltuvien loma-asuntojen muuttaminen pysyviksi asunnoiksi	Kunta neuvoo ja opastaa loma-asukkaita loma-asunnon muuttamisessa pysyväksi asunnoksi.

1.2. Elinkeinot

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
Paikallisten voimavarojen hyödyntäminen ja uudistaminen elinkeinotoiminnassa	Osaajarekisterin henkilöiden osallistuminen elinkeinojen kehittämistoimenpiteisiin / vuosi	Kaikilla kylillä päivitettyt osaajarekisterit	Osaajarekisterien laadinta kylien osaajista, esim. tuottajien osaamisen hyödyntäminen	Kylät kokoavat osaajarekisterit kylien osaajista. Kunta käyttää rekistereitä elinkeinojen kehittämisessä.
	Myytävät yritystontit / kylä	Kaikilla kylillä päivitettyt yritystonttirekisterit	Maata myydään yritystoimintaa varten	Kylät aktivoivat maanomistajia myymään maata yritystoimintaa varten. Kunta ostaa ja kaavoittaa maata yritystoimintaa varten kyliltä.
	Vuokratilat / kylä	Kaikilla kylillä päivitettyt vuokratilat	Vuokratiloja yrittäjille	Kunta tukee uusia työpaikkoja kylille.
	Suoramyyntipaikat / kunta Suoramyyntipaikkojen toiminta-aika / vuosi	Kunnassa on yksi ympärivuotinen suoramyyntipaikka ja muutamia kesällä toimivia suoramyyntipaikkoja	Perustetaan suoramyyntipaikkoja kunnan alueelle	Kylät aktivoivat kyläläisiä suoramyyntitoimintaan ja perustavat kylittäisiä tai kylien yhteisiä suoramyyntipaikkoja. Kunta auttaa markkinointi- ja lupa-asioissa.
	Kävijämäärät / kohde / vuosi Kunnostustoimenpiteet / kohde / vuosi	Kaikissa kohteissa palvelutaso paranee	Mustialan maatalousmuseon, kansallispuistojen ja kansanpuiston palvelujen kehittäminen	Hämeen ammattikorkeakoulu, metsähallitus, Forssa ja kunta sekä yrittäjät tekevät yhteistyötä palvelujen kehittämiseksi.

1.3. Palvelut

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
Toimiva kyläkoulu- ja päivähoitoverkosto	Koulujen määrä. Oppilaiden määrä/ koulu. Oppilasennus- teet / koulu	Nykyinen kouluverkko säilytetään, jos oppilas- määrä säilyy minimi- tason yläpuolella	Sovitaan kylien ja kun- nan kanssa yhteiset ta- voitteet kyläkoulu- verkostolle	Kylät markkinoivat kyliään lapsiperheille. Kunta tukee kylien markkinointia tonttios- toilla ja kylien ja kunnan yhteisellä markkinointikäytännöllä
	Esikoululaiset / koulu	Jokaisella toimivalla kyläkoululla on esi- kouluopetusta	Esikouluopetus järjes- tetään kyläkoululla	Kunta järjestää esikouluasiat
	Koulukuljetusten piiris- sä olevat oppilaat	Kaikilla koululaisilla on turvalliset koulu- matkat	Sovitaan kylien ja kun- nan kanssa yhteiset säännöt koulukuljetuk- sille ja laajennetaan mahdollisuuksia koulu- kuljetuksiin, jos koulu- matka on vaarallinen	Kylät informoivat kuntaa vaarallisista koulumatkoista. Kunta järjestää kuljetukset
	Päivähoitopaikat / kylä Keskimääräinen päivähoitomatka / kunta	Lasten päivähoitopaikat ovat vanhempien työ- matkojen varrella	Järjestetään päivähoito- paikkoja kylälähtöises- ti ja seudullisesti myös vuorotyö huomioiden	Kylät kartoittavat oman kylänsä päivähoi- totarvetta ja nykykäytännön epäkohtia. Kunta järjestää päivähoitopaikkoja kylä- lähtöisesti ja tarvittaessa seudullisesti
	Osallistuneet lapset / vuosi	Kunnassa on puisto- tāti- ja lapsiparkki- paikka	Järjestetään puistotäti- ja lapsiparkkitoimintaa	Kylät kartoittavat puistotäti- ja lapsiparkki- tarvetta ja järjestävät sitä esim. talkoo- periaatteella tai yrittäjäpohjaisesti

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
Kaikkia autottomia asukasryhmiä palveleva asiointiliikenne	Linja-auto- ja asiointivuorojen määrä / kylä Linja-auto- ja asiointivuorojen käyttäjien määrä / kylä	Kaikilta kyliltä on päästävää kulkemaan julkisin kulkuvälinein lukiossa ja ammattioppilaitoksissa	Lukiolaisten ja ammattioppilaitosten oppilaiden koulumatkaliikenteen järjestäminen ja koulujen alkamisaikojen aikatauluttaminen sopimaan yhteen linja-autoliikenteen kanssa	Kylät tuovat oppilaiden kulkuongelmat kunnan tietoon. Kunta neuvottelee seudun lukioiden ja ammattioppilaitosten kanssa koulujen alkamisajoista
Vanhusten kotona-asumista tukevat palvelut	Asiointiyhteyksien määrä / viikko / kylä Asiointiyhteyksien hinta / kerta / kylä	Kaikilta kyliltä on toimivat ja edulliset asiointiyhteydet vähintään kerran viikossa	Tuetaan joukkoliikennettä ja järjestetään asiointivuoroja niin, että kyliltä pääsee kulkemaan julkisin liikennevälinein Tammelan kirkonkylälle ja Forssaan	Kylät informoivat kuntaa tarvittavista asiointiyhteyksistä. Kunta järjestää asiointiyhteydet
	Kotiinkuljetuspalveluita tarjoavat kaupat	Kaupat järjestävät kotiinkuljetusta	Järjestetään kaupan kotiinkuljetuspalveluja	Kylät aktivoivat kauppvoja tarjoamaan kotiinkuljetuspalveluita ja aktivoivat kyläläisiä käyttämään palvelua
	Kylä- ja mökkitalkkareiden määrä / kunta	2-3 kylä- ja mökkitalkkaria	Kehitetään kylä- ja mökkitalkkari-palveluita	Kylä selvittää kylätalkkarin tarvetta ja tarvitsijoita omalla kylällään ja toiminnan rahoitusmahdollisuuksia. Kylä käynnistää toiminnan joko omahankkeenaan tai muiden kylien kanssa yhteistyössä. Kunta voi tukea kylätalkkaritoimintaa esim. ostamalla kylätalkkarilta palveluita. Hämeen Kylät ry:n Yhteisötaloushanke voi antaa neuvonta-apua kylätalkkaritoiminnalle.

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
Harrastustilat ja -paikat sekä uimarannat	Ateriapalvelua tarjoavat kyläkoulut / kunta Ateriapalvelun käyttäjät / kylä	Tarvittaessa kaikilla kyläkouluilla on mahdollisuus ateriapalveluun	Järjestetään ateriapalveluita kyläkouluilta	Kylä selvittää ateriapalvelun käyttäjät. Kunta järjestää ateriapalvelun kyläkouluille.
	Naapurin saanti/ kylä Naapurin tarjonta / kylä	Naapuriapu toimii kaikilla kylillä	Aktivoidaan naapuriapua	Kylät kartoittavat avuntarvitsijoita ja aktivoivat kyläläisiä tarjoamaan ja käyttämään
	Liikuntapaikat / kylä Reitistö-km:t / kylä Uimarannat / kylä Sisäharrastus- ja kokoustilat / kylä	Kaikilla kylillä on lähiliikuntapaikkoja ja uimaranta sekä ympärivuotiset harrastus- ja kokoustilat	Tehdään kunto- ja toimivuuskartoitus kylien liikuntapaikoista sekä ympärivuotisista harrastus- ja kokoustilasta	Kylät kunnostavat ja tekevät lähiliikuntapaikkoja, esim. hankerahoituksella ja talkoilla. Kunta tekee kunto- ja toimivuuskartoitukset, kunnostaa liikuntapaikkoja ja antaa julkisia tiloja kyläläisten harrastus- ja kokouskäyttöön.
Kirjastoauton reitit ja pysäkit Käyttäjät / kylä	Kirjastoauto kulkee kaikilla kylillä	Ylläpidetään olemassa olevaa kirjastoauto-palvelua	Kylät informoivat kuntaa sopivista reiteistä ja aikatauluista ja aktivoivat kyläläisiä käyttämään palvelua. Kunta huolehtii kirjastoauton toiminnasta.	

1.4. Yhdyskuntatekniikka

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
Kattava ja maaseutu-asumiseen sopiva vesi ja jätevesihuolto	Nykyisen verkoston toimivuus	Toimiva, kaikkia tyydyttävä ja lainmukainen vesi- ja jätevesihuolto	Täydennetään vesihuoltoverkostoa tarpeenmukaan haja-asutusalueelle soveltuvin ratkaisuin ja valmistaudutaan jätevesihuollon tuleviin muutoksiin haja-asutusalueelle soveltuvin ratkaisuin sekä laajennetaan jätevesiverkostoa haja-asutusalueen suurimpiin asutuskeskittyymiin	Kylä kartoittaa vesi- ja viemärihuollon tarpeet oman kylänsä alueella ja aktivoi kyläläisiä liittymään vesijohtoverkoston ja talojen välisiin pienpuhdistamoihin. Kunta selvittää lisätarpeet vesi- ja viemärihuollossa ja suunnittelee yhteistyössä kylien kanssa kyläkohtaiset ratkaisut. Kunta informoi asukkaita ajoissa viemäriasioiden muutoksiin.
32 Liikennöitävässä kunnossa oleva tiestö ja turvalliset kevyen liikenteen olosuhteet	Routavaurio-km:t/kylä /vuosi Perusparannetut km:t /vuosi	Kaikkien kylien päätietyt ovat ympärivuotisesti liikennöitävässä kunnossa	Määritellään tieverkoston kunnostustarpeet ja tärkeysjärjestys kaikkien kylien osalta	Kylät arvioivat oman kyläalueensa teiden kunnostustarpeen ja kunnostustoimien tärkeysjärjestyksen. Kunta kunnostaa omia tieosuuksiaan ja neuvottelee tiehallinnon kanssa kunnostettavista tieosuuksista.
	Rakennetut väylät ja yhteydet Väyläkm / vuosi Väyläkm / kylä	Kevyen liikenteen olosuhteet ovat turvalliset kaikenikäisille käyttäjille kaikilla kylillä	Määritellään kevyen liikenteen väylien rakentamistarpeet ja tärkeysjärjestys kaikkien kylien osalta	Kylät huolehtivat väylästöille tarvittavien maanomistajalupien saannista oman kylän osalta. Kunta sitoo varoja väylästöjen rakentamiseen. Tiehallinto sitoutuu rakentamaan väylästöjä.
	Rakennetut alikulut	Kaikki vaaralliset tienylitykset on varustettu alikulutunnelilla	Rakennetaan alikulutunnelit vaarallisiin kevyen liikenteen tienylityskohtiin	Kylät ja kunta selvittävät alikulukujen tarpeet. Kunta neuvottelee tiehallinnon kanssa alikulukujen rakentamisesta.
	Valaistut tiekilometrit Valaistujen kohteiden lukumäärä	Kaikki liikenteellisesti vaaralliset paikat on valaistu	Määritellään tievalaistuksen lisäystarpeet ja tärkeysjärjestys	Kylät arvioivat oman kyläalueensa valaistustarpeet ja oman osallistumisensa rakentamiseen. Kunta tukee ja rakentaa tievalaistusta ja neuvottelee tiehallinnon kanssa tievalaistuksen lisärakentamisesta.

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
Nykyaikaiset sähkö-tietoliikenneyhteydet	Maksukäytäntönsä uudistaneiden hoitokuntien lukumäärä	Yksityisteiden hoitomaksut ja avustukset ovat uudistettu nykyistä tienkäyttöä ja hoitoa	Kehitetään yksityisteiden kunnostamista ja rahoitusta	Kylätoimikunnat aktivoivat kyläläisiä osallistumaan yksityisteiden hoitokuntien kokouksiin. Hoitokunnat uudistavat omaa toimintaansa. Kunta rahoittaa yksityisteiden kunnossapitoa ja kannustaa uudistamaan hoitokuntien työtä.
	Sähkökatkot / kylä / vuosi Sähkökatkojen kesto / kylä / vuosi Maakaapelikilometrit / vuosi	Sähkökatkokset eivät saa vaarantaa ihmisten turvallisuutta ja elinkeinotoimintaa	Parannetaan sähköyhteyksien toimintavarmuutta ja huolto-nopeutta sekä korvataan sähkölinjoja maakaapelilla	Kylät voivat koota isäntärenkaan voimayhtiöiden avuksi raivaamaan myrskytuhoja. Kylät aktivoivat maanomistajia maakaapelointilupien myöntämiseen. Kunta neuvottelee voimayhtiöiden kanssa turvallisempien sähköyhteyksien saamiseksi koko kunnan alueelle.
	Näkyvyysvalitukset / kylä	Kaikki valtakunnalliset tv-kanavat näkyvät kaikilla kylillä	Parannetaan valtakunnallisten tv-kanavien näkyvyyttä kaikilla kylillä	Kylät kartoittavat näkyvyysongelmat oman kylänsä alueelta. Kunta yhteistyössä paikallisten tv-yhtiöiden kanssa sopii näkyvyysasioiden hoidosta.
	ADSL-liittymät / kylä	Kaikilla kylillä on mahdollista saada ADSL-liittymä	Rakennetaan nykyaikaiset tietoliikenneyhteydet kaikille kylille	Kylät kartoittavat ADSL-liittymäasiat oman kylänsä alueella. Kunta neuvottelee paikallisen puhelinyhtiön kanssa liittymien rakentamisesta.
Kyliä yhdistävät seututasoiset retkeily- ja luontoreitistöt	Kaikilla reiteillä on viitoitukset ja kunnossapitosuunnitelmat	Kilometrimäärillä varustetut viitoitukset ja reittien kunnossapito on kunnossa kaikilla reiteillä	Suunnitellaan ja rakennetaan kyliä yhdistävät seututasoiset retkeily- ja luontoreitistöt sekä järjestetään niiden huolto- ja kunnossapitotyöt	Kunta, kyläläiset, toimikunnat, maanomistajat, talkoot ja "luontomatkailekeskus".

1.5. Ympäristö

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
Perinteinen maalais- maisema ja hoidetut vesistöt.	Maisemanhoitosuun- nitelmät / kylä Kunnostetut kohteet / kylä Maisematakkoot / kylä	1-2 maisemanhoito- suunnitelmaa tehdään vuosittain	Tehdään kylittäiset maisemanhoitosuunni- telmat ohjaamaan pe- rinteisen maalaismai- seman hoitoa	Kylät hakevat hankerahoitusta maiseman- hoitosuunnitelmien tekemiseen yhteis- suunnitteluna asiantuntijan kanssa ja kylät toteuttavat suunnitelman kohteita. Kunta tukee maisemanhoitosuunnitelmien tekoa ja toteutusta. Aluearkkitehti antaa asiantuntija-apua.
	Hoitamattomat viher- alueet / kylä	Kaava-alueilla ei ole hoitamattomia viher- alueita	Järjestetään kaavoitet- tujen hoitamattomien viheralueiden omistus- ja hoitoasiat	Kylät ehdottavat omien alueidensa hoita- mattomien viheralueiden omistus- ja hoitoasioiden järjestämistä. Kunta siirtää omistuksen yksityisille maan- omistajille tai muulla tavoin.
	Avatut vesistönäkymät / kylä. Vesien laatu / vesistö	Vesistöt näkyvät kylien maisemissa ja ovat uima- ja kalastuskel- poisia	Avataan vesistönäky- miä ja parannetaan vesistöjen kuntoa ja käyttömahdollisuuksia vapaa-aikana ja matkai- luelinkeinoissa	Kylät kunnostavat vesistönäkymiä maise- manhoito-suunnitelmien tai muiden ohjei- den mukaisesti ja osallistuvat vesistöjen kunnostukseen vähentämällä kyläalueen ravinnekuormaa. Kunta tukee vesistöhankeita.

1.6. Yhdistys- ja yhteistoiminta

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät	
35 Omaehtoinen ja uudistuva kylätoiminta	Kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelma on osa koko kunnan strategia	Toteutuneet toimenpiteet / vuosi Rahoitetut toimenpiteet / vuosi Käynnistyneet toimenpiteet / vuosi	Kylä- ja maaseutuohjelman kaikista toimenpideosa-alueista käynnistyy vuosittain asioita	Kytetään kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelman osaksi kunnan strategiaa ja osoitetaan ohjelman toteuttamiseen resursseja	LounaPlus ja Hämeen kylät ry:n ohjelmat tarjoavat resursseja hankkeiden toteuttamiseen. Kunta koordinoi ohjelmia, hankkeita ja resursseja.
		Toteutuneet toimenpiteet / kylä Käynnistyneet toimenpiteet / kylä	Kaikilla kylillä käynnistyy joitakin kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelman toimenpiteitä vuosittain	Kytetään kylä- ja maaseutuelinkeino-ohjelman osaksi kylien kehittämistä vuosittaisissa kyläkohtaisissa neuvotteluissa	Kunnan kyläasioista vastaava viranhaltija järjestää vuosittaiset neuvottelut kylien edustajien kanssa.
		Eri asukasryhmien edustajien määrä hallituksissa tai johtokunnissa / kylä Aktiivisten kyläläisten määrä / kylä	Kaikilla kylillä on eri asukasryhmiä edustavia asukkaita kyläyhdistysten tai vastaavien yhdistysten hallituksissa tai johtokunnissa ja eri työryhmissä	Kannustetaan kaikkia kylän asukasryhmiä myös kesäasukkaita osallistumaan kylätoimintaan ja luomaan avointa kehittämishenkeä omalle kylälleen	Kylätoimikunnat ja vastaavat yhdistykset aktivoivat kaikkia asukasryhmiä osallistumaan ja sovittavat oman toimintansa eri asukasryhmien aikatauluihin sopiviksi. Kunta aktivoi kaikkia asukkaita ja erityisesti kesäasukkaita osallistumaan kylätoimintaan.
	Kylätiedotteen jakelukerrat / kylä Lehti-ilmoituskerrat / kylä Ilmoitustaulut / kylä Lehtijutu / kylä Radiojutut / kylä Kylälehdet / kylä Kotisivujen päivitys / kylä	Kaikilla kylillä on useita tapoja tiedottaa kylien asioista ja kylien tiedot ovat aina ajantasalla	Kehitetään tiedottamista kylän asioista ja kylätoiminnasta	Kylät käyttävät eri tapoja tiedottaa kylän asioista. Kunta tukee kylien tiedottamistoimintaa, esim. kotisivujen ylläpidossa ja päivityksessä.	

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
Kunnan tuki omaehtoiselle kylätoiminnalle	Palvelutiedot / kylä	Kaikilla kylillä on päivitetty tiedot kylän palveluista	Tehdään kylien palveluoppaat tai kehitetään Tammelassa tapahtuu -oppaan sisältöä ja toimitusaikataulua	Kylät keräävät oman kyläalueensa tietoja opasta varten. Kunta kokoaa tiedot kyläkohtaisesti oppaaseen ja sovittaa toimitusaikataulun kylätoimintaan sopivaksi.
	Päivitettyjen kyläsuunnitelmien määrä / kunta Päivitettyjen kyläsuunnitelmien tai tiivistelmien jakelu / kylä Toteutuneet toimenpiteet / kylä Saavutetut tulokset / kylä Vastuuhenkilöt / kylä Työryhmät / kylä	Kaikilla kylillä on päivitetty kyläsuunnitelmat, jotka jaetaan tai joiden tiivistelmä jaetaan keran vuodessa joka talouteen	Kylät tekevät ja päivittävät kyläsuunnitelmia ja toteuttavat kylänsä kehittämistyötä kyläsuunnitelman mukaisesti	Kylät huolehtivat kyläsuunnitelmien toteuttamisesta ja päivityksestä sekä suunnitelman tai tiivistelmän jakelusta joka talouteen oman kylänsä alueella. Kunta tukee kyläsuunnittelutyön oppimista ja jakelua sekä on tärkein yhteistyökumppani kyläsuunnitelmien toteuttamisasioissa. LounaPlus ry:ltä kylät voivat hakea hankerahoitusta kyläsuunnitelman asioiden toteuttamiseen. Hämeen Kylät ry opastaa ja neuvoo kyliä kylien kehittämistyötä.
	Kehittämishankkeet / kylä Omarahoitusosuus / kylä	Kaikki kylät ovat mukana yhdessä kehittämishankkeessa	Käynnistetään kyläkohtaisia tai kylien välisiä kehittämishankkeita	Kylät valitsevat omasta kyläsuunnitelmastaan sopivan hankekohteen ja toteuttavat sen joko kylän omana hankkeena tai yhteishankkeena toisten kylien kanssa. Kunta aktivoi ja tukee kaikkia kyliä mukaan hanketyöhön ja antaa suunnittelu- ja rahoitusapua kylien hanketoiminnalle. LounaPlus ry rahoittaa kylien hankeasioita.
	Kyläaluekartta Tilastotiedot kyläkartta-aluejaon mukaisesti	Kaikki kunnan kylätoiminnalliset kyläalueet on merkitty kartalle ja tilastotietoja on saatavilla kylittäin	Kunnan toiminnassa käytetään kylätoimintaan perustuvaa kyläaluejakoa	Kylät määrittelevät oman kylätoimintansa nykyiset rajat. Kunta laatii kartan kyläaluejakoa noudattaen ja tarjoaa kylille tilastotietoa kyläaluejaon mukaisesti kylien nykytilasta ja tulevaisuuden muutoksista.

Menestystekijä	Arviointikriteeri	Tavoitetaso	Toimenpide	Toteuttajat: kunta, kylät ja sidosryhmät
	<p>Kyläkylttien määrä / kylä</p> <p>Avustusmäärä / kylä / vuosi</p> <p>Avustuskohteet / kylä / vuosi</p>	<p>Kaikki kylät on merkitty maastoon kyläkyltein</p> <p>Kaikki kyläsuunnittelu- ja kyläohjelmatyötä tekevät kylät saavat vuosittain avustusta</p>	<p>Kyläalueiden rajat osoitetaan maastossa kyläkyltein</p> <p>Kunta avustaa kyläsuunnittelu- ja kyläohjelmatyötä tekeviä kyliä</p>	<p>Kylät määrittelevät kyläkylttien paikat maastossa. Kunta tukee kyläkylttien hankintaa. Tiehallinto pystyttää kyläkyltit.</p> <p>Kylät päivittävät kyläsuunnitelmansa ja valitsevat toteuttamiskohteet sekä osallistuvat kyläohjelmatyöhön. Kunta seuraa kyläsuunnitelmatyötä ja vetää kyläohjelmatyötä sekä avustaa kylien kehittämistyötä.</p>

14.7. 2001 ja 3.9. 2001 sekä 6.11. 2001 ynnä 26.8. 2001 /jk

Yhteenvedoa haastatteluissa saaduista ideoista, ehdotuksista ja toimenpiteitä

1. Kootaan Levyosan ympärille elektroniikka- ja metalliteollisuuden laajempi yritysalue, jossa keskittymässä yritykset saavat synergiaa ja vetoapua toisiltaan. Alueen kokoaminen alkaa yritysten ”ensikodista” eli vastaanottohallista, josta aloitettava yritys voi vuokrata tarvittavan määrän tilaa. Hallin sisäseinät ovat siirrettäviä.

2. Yritykset tarvitsevat tontteja pitkin Tammela, mutta niitä ei myydä. Samalla tavalla kylille halutaan uusia asukkaita, mutta tonteiksi sopivia mäensyrjiä ei myydä. Voisiko tämän asian ratkaisun saada osaksi kyläsuunnittelua? Kolmas tähän liittyvä seikka on, että esim. it-insinöörit eivät enää ehdi rakentamaan taloja, vaan etsivät uusia, valmiita taloja. Voisiko niiden rakentamisen organisoida?

3. Vedetään optisen kuidun yhteydet mahdollisimman laajalti Tammelan yritysten, kylien ja oppilaitosten välille. Mahdollinen yhteys ”ulos” joko Helsingin Sanomien painotalon kautta tai Forssan kautta. Optinen kuitu tulee jatkossa olemaan välttämätön edellytys yritysten toiminnalle ja uuden yritystoiminnan käynnistämiseksi. ADSL jäänee välivaiheeksi, joten kannattaa investoida suoraan optiseen.

4. Hankitaan Forssan seudulle liikematoissa tarvittava pienlentokone. Kone voi olla sopimus pohjaisesti yksityisen yrittäjän tai sitten Räyskälän lentokerhosta tai seutukunnan yritysten yhteisesti osakkuuspohjalta omistama.

5. Turvataan Liesjärven koulun jatkuvuus kehittämällä Tammelan metsäoppilaitosta. Koulun ja oppilaitoksen kohtalo liittyy yhteen ja niiden olemassaolo on puolestaan avainasia Liesjärven kylän kannalta

6. Kootaan kuntaa, yrityksiä ja seurakuntaa esittelevä palvelukataloogi, jonka rakennusluvan hakija saa automaattisesti jokaisen rakennuslupapäätöksen ohessa.

7. Kunnostetaan Portaan kylän kylänraitti kokonaisuudessaan, Tutkitaan mahdollisuus rakentaa Portaan vanha silta uudelleen. Rakennetaan jokisoutajien asiointia varten sillankorvaa yleinen laitur. Portaan kylätalolle luodaan ns. kuvaseinä vanhan Hämeen härkätien teemasta. Kylätalon pitäisi olla yrittäjävetoinen. Miksei härkätiellä voisi olla härkävankkureita?

8. Mustialan opisto järjestää tammelalaisille viljelijöille räätälöidyn viiden lauantain kurssin, jossa teemana on ”Miten meidän tila jatkaa: uusien vaihtoehtojen äärelä”. Kurssi opettaa strategista ajattelua ja sen soveltamista maatalaan. Tarvittaviin laskelmiin saa ammattiapua ja neuvontaa.

9. Mustialassa järjestetään poikkeuskoulutusta niille muualla asuville ja ammatissa toimiville, jotka ovat halukkaita jatkamaan tilanpitoa. Jos tehtävässä maatilakyselyssä kyselyissä selviää, että tilanpito saattaa hypätä yhden polven yli, järjes-

tetään tälle ryhmälle myös poikkeuskoulutusta, joka täyttää spv-edellytykset.

10. Hakelämmityksen mahdollisuudet ja tilanne arvioidaan jälleen kerran kunnan, Biowatin ja metsäoppilaitoksen yhteistyönä.

11. Yritykset tarvitsevat PR-tarkoituksiin, yrityskuvaansa ja tuotteiden imagoon liittyviä tarinoita. Siksi LounaPlussan tai Forssan aikuisopiston kautta järjestetään koko Forssan seutukuntaa koskeva yrityshistoriikin kirjoittamisen kurssi.

12. Tammelassa on ainakin 20-30 kpl pikkuaittoja pitkin kyläteiden varsia. Ne on säästetty, mutta niille ei ole osattu tehdä mitään. Aittojen kunnostuksesta ja dokumentoinnista kootaan hanke, jonka kautta pikkuaitoista tulee historiallisen Tammelan symboli. Aittoihin voidaan myös majoittaa kesäaikaan turisteja.

13. Lounais-Hämettä koskevista maalauksista (Edelfeltin ym.) kootaan kirja, johon painetaan maalaukset ja selostetaan niiden historiallinen tausta. Vastaavaa voidaan harkita Esko Aaltosen tai Auvo Hirsjärven paikallistutkimusten osalta.

14. Porkkanan jatkojalostamiseksi kehitetään yhdessä Jokioisten Maatalouden Tutkimuskeskuksen kanssa porkkareseptejä ja porkkanaruokia.

15. Metsäpaloalueesta valtatie 2:n varrella kehitetään opastettu tutkimuskohde, jossa voi perehtyä pohjoisen havumetsän luontaiseen sukkessioon ja sen erityiseen lajistoon. Metsäpaloaluetta käsitellään varoen. Metsänomistajat myyvät palomaalle ”tutkimusoikeuksia” esim. Helsingin Yliopistolle, joilla tuloilla korvataan metsätalouden rahallisia menetyksiä.

16. Tammelan kunta tilaa opinnäytteitä sekä kunnasta kotoisin olevilta opiskelijoilta (esimerkiksi gradusta 10 000 mk

korvaus) että Mustialan opiskelijoilta (2000 mk korvaus).

17. Mustialan maaseutuoppilaitos tarvitsee muun muassa : 1) henkilöresursseja myymään opiston volyymeja 2) maatalmatkailuasioihin keskittyvän henkilön 3) maaseutuyrittäjyyteen liittyvän osaamispalvelun myyntiä. Kysymys: pitäisikö toimintoja ulkoistaa itsenäisiksi yrityksiksi?

18. Onko yksityistieavustuksissa jotain korjattavaa? Isot yritykset toivovat kestäväpohjaisia teitä.

19. Monitaitoisia kyläseppiä tarvittaisiin edelleen. Saadaanko kurssi kasaan?

20. Synergiaedut yritysten kesken: esim Väreän Lavarakenne voisi myydä lämpöenergiaa naapurin kasvihuoneelle. Tai Kala-apajan naapurissa olisi kysyntää kotieläinpihalle.

21. Jos perustetaankin Tammelaan Esko Aaltonen -instituutti, joka erikoistuu esim. paikallishistoriaan, Hakkapeiliitta-tapahtumaan ja kirjapainopalveluihin

22. Miten jalostaa metsästysseurojen kaatamien hirvien liha yrityksissä huipputuotteiksi? Pitääkö laatia ennalta sopimukset hirvenlihan saannista?

23. Yritysten ja korkeakoulujen/AMKin väliin tarvittaisiin asiantunteva ”meklari”, joka servaisi yritysten toimeksiannot eteenpäin.

24. Maatilat saisivat hitsaustöiden alihankintaa konehalleihinsa tai voisivat käydä hitsaamassa isossa metallialan yrityksessä. Kuljetus pitää järjestää erikseen. Entä jos tästä kurssi viljelijöille? Tämä järjestelmä antaisi yrityksille joustavuutta.

25. Forssan terminaali olisi hyvä puskurivarasto, jonne voisi viedä tavaroita säilöön. Miten terminaalin toiminta tur-

vattaisiin/ saataisiin seutukunnan yritysten kannalta järkeväksi?

26. Tarvitaanko kylillä rakennettua matonpesupaikkaa?

27. Palveluverkosto ja markkinoitjesite Kaukajärven ympäri pyöräileville. keskustajaman puolella on kohta, jossa pitäisi rakentaa pätkä uutta tietä, jolloin pääsisi pyörilemään koko matkan sotatietä kulttuurimaisemassa.

28. Rullaluistelijat kaipaavat ehyttä baanaa/kevyen liikenteen väylää välille Forssa –Tammela.

29. Kunnalla on uimarantaa Kaukajärvellä, johon kunta voisi rakentaa saunan kesäkäyttöön. (Huom. pukuhuoneita pitää olla 2 kpl ja ehkä saunatilojakin kahdet) ja avantouimareille ja saunaa voisi vuokrata esim. paikallinen maatilaravintola yritysvieraiden käyttöön.

30. Tuoteidea: hääpaketti. Pidot ja juhlatilat Vanhasta Norrista, kuljetukset Kivistöltä, vihkiminen seurakunnalta, kukat kukkakaupasta ja kuvaukset paikalliselta valokuvaamolta. Kuvat saisi valmiina häiden lopputunneilla! Asiakkaat Helsingin seudulta.

31. Kaikille Tammelan matkailuyrityksille kannattaisi yhdessä teettää ulkopuolinen arviointi, jolloin kukin yritys saisi yhtäläiseltä pohjalta neuvot kehittää sitä tai tuota. Tähän liittyen tai erillisenä toimena kannattaisi julkisen vallan (L-H yrityskeskuksen?) mennä läpi pari vuotta toimineita yrityksiä ja auttaa niiden toiminnan vakiinnuttamisessa. Ja edelleen: voiko kunta kerätä vuosittain 20 yritystä yhdeksi päiväksi koolle ja luoda tälle päivälle yritysten kannalta järkevän ohjelman?

32. Tammelassa tarvittaisiin paikka, josta voi vuokrata maastopyöriä 30-40 kpl

33. Tammelan kirkonkylä tulisi käydä miljöönä läpi maalaisidyllin, vihreyden, raittimaisuuden, vanhojen rakennusten ym. säilyttämisen näkökulmasta. Onko taajamassa tilaa lahjatavara-kaupalle, joka pitäisi myynnissä käsityöläisten tuotteita?

34. Villiviiniä ja paljon kunnantalon ulkoseinille!

35. Tammelan keskustasta puuttuu kunnan ruokapaikka, Gasthaus.

36. Miksei kunta voi ostaa käyttämäänsä ruokaa Tammelasta. Onnistuisiko?

37. Voisiko seudun jätehuoltoyhtiöllä olla hyötyä MTT:n bioteknisestä osamisesta?

38. Voiko maakaasuputken varaan syntyä uutta teollisuutta?

39. Matkailupuolen hankkeet on kootava ja pantava esille uusiin medioihin!

40. On esitetty arvio, että Metsähallitus ei markkinoi Hämeen luontokeskusta aktiivisesti. Voisiko Tammelan kunta olla asiassa aktiivinen?

41. Kun tehdään kyläsuunnitelma, täytyy se tai vähintään suunnitelman yhteenveto monistaa ja jakaa joka kyläläiselle.

42. Kunta voisi rakentaa vuokratilataloja kyliin. Edullisia tonttejakin olisi. Tällainen auttaisi mm. tilannetta Liesjärvellä.

43. Mikä on mökkitalkkareiden tilanne Tammelassa. Onko heitä vai ovatko lopettaneet? Voisiko esim. metsäoppilaitos ryhtyä valtakunnallisesti kouluttamaan mökkitalkkareita?

44. Partiolaisilla on "partiofarmi" Uudenmaan puolella. Mitä Tammela voi tarjota partiolaisille?

45. Saaren kartanon historia kirjaksi!

46. Saaren kansanpuiston sisääntulo ja kioskit, hiekotus ja auraus kuntoon.

47. Tammelan viitoitukset 2-tiellä ja 10-tiellä kokonaisuutena mietittäväksi. Lisää sinisiä viittoja ja uusia levähdysalueita infotauluineen.

48. Matkailumarkkinointi kohdistettava ns. naistenlehdille, liikennöitsijöille ja isojen yritysten johdon sihteereille.

49. L-H yrityskeskukseen maaseutuasiatuntemusta lisää.

50. Jos etätyötä saa eteenpäin, hyötyy Tammela sijaintinsa vuoksi siitä huomattavasti.

51. Maataloudessa ns. luopujat tarvitsevat sielunhoitoa, jos tila ja talo jääkin tyhjilleen.

52. Forssan pitää saada jonkun korkeakoulun sivupiste/filiaali/instituutti.

53. Yritysten kesätyötekijöille kannattaa kertoa Tammelasta asuinpaikkana.

54. Peruskoulun kielenopetuksella suuri merkitys lapsiperheille ja yrittäjäperheille. Saksa, ranska jne saatava aidoiksi valinnoiksi syrjäkylillekin. Tällaiset asiat ratkaisevat kuntaan sijoittumisen

55. Millä tavalla 15-vuotias voi viettää iltaa Tammelassa?

56. Kunta ja kylät eivät ole numeroita, vaan ihmisiä, historiaa, rakkaita paikkoja ja tarinoita! Esitteet tehtävä tältä pohjalta.

57. Hakkapeliitta-tapahtumasta iso, kansainvälinen, useamman miljoonan markan kulttuurihanke.

58. Tammelan vanha hautausmaa ei ole samassa kunnossa kuin naapurikunnissa.

59. Onko päivähoidossa otettu huomioon mammoja, jotka pystyvät hoitamaan lastenlapsia?

60. Forssa on valmiiksi kolmen kirjapainon kaupunki. Eikö sille voi rakentaa uusia mahdollisuuksia?

61. Paluumuutossa tärkeää on jokin side kylään. Eläkeläiset muuttavat takaisin. Voisivatko kylät kootta esim. "vuosikirjan" Vähähaaran kylän tapaan?

62. Tammelan omien kohteiden soisi olevan näkyvämmiin esillä Luontokeskuksessa. Voisiko Tammela olla yksi uusi teema?

63. Voisiko eri kohteilla olla yhteinen opas tai yhteistä "liikkuvaa työvoimaa" tai takapäivystys?

64. Kunnan pitää toimia niin, että Tielaitos hoitaa muitakin kuin valtateitä!

65. Missä Tammelassa voi tanssia?

66. Kunnan pitää ostaa rantoja ja sillä tavalla perustaa yleisiä uimarantoja.

67. Sähkölinjoja pitää suunnitella sillä tavalla silmukoiksi, että saadaan nopeasti sähköön varasyöttö päälle.

68. Kyläkirjat-projektin tuotokset pitää jalostaa kirjoiksi

69. Ulkoilureitit pitää rakentaa loppuun, mm. Torrolla.

70. Tammelaan pitää laatia kulttuuriympäristöohjelma. Jokioisilla on jo.

71. Tammelan uuden torin esteettiseksi motiiviksi kiviaita!

72. Mustialan maatalousmuseo uusiin tiloihin mainostus päälle!

73. Vesistöjen kunnostuksesta ympäristöpuolen suururakka. Siitä hanke.

74. Talvimajoitustilat matkailun pulonkaulana.

75. Viljelijät, MTT ja rapidkylvökoneen valmistajat yhteistyöhön.

76. Kunnan oma öljyllä toimiva lämpökeskus stoppiin ja kunta ostamaan lämpöä Biowatilta Forssasta. Putki Kydöltä kirkonkylään! Tämä ratkaisee taloudellisesti hakelämmityksen 20-30 km säteellä

6.11. 2001 lisäykset

77. Voisiko Mustialan Panimo ryhtyä valmistamaan omenasiideriä paikallisista omenoista?

78. Erityisryhmien luontomatkailla majoituspalveluineen Ruisluotoon (Lindgrenit) (ns. sosiaalinen yritys)

79. Saarensalmen sillan viereen rakennetaan kevyen liikenteen silta tai jo olemassa olevansillan kanssa samankaltainen silta toista ajokaistaa varten

80. Kunta perustaa vippikassan, josta hankkeet saavat ns. pyöritysrahaa nol-lakorolla.

Johtoryhmän haastatteluissa esille tulleita ideoita

- u ruoan kotiinkuljetustuki vanhuksille koko kuntaan, on jo Portaassa
- u pitkäaikaistyöttömän yhdistelmätuki pitäisi olla jatkuvaa
- u Takuu-pestin kaltainen järjestelmä
- u neuvovat terveystarkastukset mm. ajokortin uusimisen yhteydessä
- u perhepäivähoitajista pulaa, tarvittaisiin kurssi tai koulutusta

- u opiston sauna Vekkilästä matkailukäyttöön
- u matkailussa TYKY-paketteja yrityksille
- u saadaanko vesistöjen hoitoon lisää määrärahaa (visio)
- u Kestikievari Portaaseen?
- u yrityskummit – uusia?

- u Mustialan maatalousmuseo toimimaan!
- u Torin toteutus entä kiviaidat tilanjakajina ja omenapuut vihertäjinä?
- u vieraiden kielten valinta ja opiskelu, ryhmät kokoon
- u urheiluseurojen seutuyhteistyö?

- u Luontokeskuksen markkinointiin huomiota
- u tuntosarvet maanomistajiin, ostot, vaihdot, tontteja rakentajille ja yrityksille
- u optisen kuidun hyödyntäminen
- u juuret Tammelaan vaikuttaa yrityksen sijoittumiseen
- u matkailuvaunualue Mustialaan?
- u perinnetuotteet matkailun tukituotteiksi
- u rakennusporukka, joka tekisi insinööriperheille talot

- u Forssan sähkölaitos toimimaan
- u vesistöjen hoito ja maisemat
- u tulotien rantanäkymät 3 kpl
- u Liesjärvelle uimaranta
- u kulttuuriympäristöohjelma kuntaan – aluearkkitehti

- u maaseutusopimuksen kokeilu Tlassa vesisesuojelelun kautta
- u ulkoistaa Mustialan matkailumarkkinointi HAMK:n opiskelijat MTT:n projekteihin ja tutkimustieto siten leviämään

